

חוברת

דף השבוע

מסכת כתובות חוברת כח

דף קי

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה ארבעה חלקים:

- א קושיות פשוטות** – ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד
- ב עומק הדף** – להעמיק קצת בגמ' ורש"י, על פי דברי גדולי המפרשים
- ג התוספות העיקריין** – להדגיש את התוספות הנחוצין ביותר
- ד סוגיית הדף** – בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות

התוספותין העיקריין

שני דיני

פרק שלשה עשר

כתובות

קי.

מסורת
הש"ס

[illegible]

תום' רי"ד

[illegible]

הוֹצִיא עָלָיו שְׁטַר מְכִירָה
 וְאָז פָּרַע שֶׁאֵם הֵייתִי
 לָךְ לְגִבּוֹת אֶת חֹבְךָ: זֶה
 זֶה מִצְרִית מִטְּלָטְלִי וְלֹא

מתני' המוציא שמר חוב על חברו והלה

וַיִּצְוֵהוּ שְׂמֹכר לוֹ אֶת הַשְּׂדֵה אֲדָמֹן אוֹמֵר יִכֹּל
וְהָאֵל שִׂיאֵמֶר אֵשֶׁל הִיחִיתִי חַיִּיב לָךְ הִיָּה לָךְ
וְהָאֵל פָּרַע אֶת שֵׁלֶךְ כְּשִׁמְכֶתָה לוֹ אֶת הַשְּׂדֵה
וְכִכְאֵל לוֹ הִיָּה פֶקֶח שְׂמֹכר לוֹ אֵת הַקֶּרֶקֶר
וְהָאֵל פָּנִי שְׂהוּא יִכֹּל לַמְשַׁכְנוּ: גַּב' מ"ט דְּרַבְנָן
וְהָאֵל פִּיר קֶאֱמֵר אֲדָמֹן "בִּאתְרָא דִּיהִבּ זִוִּי וְהָדָר
לְחִבּ שְׂטֵרָא כ"ע לֹא פְלִיגֵי דְמִצֵּי א"ל הִיָּה
לְפִרְעָא אֶת שֵׁלֶךְ כְּשִׁמְכֶתָה לוֹ אֶת הַשְּׂדֵה
וְהָאֵל פְּלִיגֵי בִּאתְרָא דְחִבִּיב שְׂטֵרָא וְהָדָר יִכִּי
וְהָאֵל אֲדָמֹן סִבֵּר אִיבִיעִי לִיה לְמִמְסֵר מוֹדֵעָא
וְהָאֵל בְּנִין סִבֵּר ^להִבְרַךְ קֶאֱמֵר אִיָּה וְהִבְרָא
וְהָאֵל חִבְרַךְ חִבְרָא אִיָּה לֵה: מִתְנִי' שִׁנִּים
וְהָאֵל שְׂהוּא שְׂטֵר חֹב לוֹ עַל זֶה אֲדָמֹן אוֹמֵר
וְהָאֵל הִיחִיתִי חַיִּיב לָךְ כִּיבֵּד אַתָּה לֹא מִמִּי
וְהָאֵל חִכְאֵל זֶה גֹּבֵה שְׂטֵר חֹבֹב זֶה גֹּבֵה שְׂטֵר
וְהָאֵל בִּבִּי: גַּב' אַחֲמֵר שִׁנִּים שְׂהוּאִיאֵל שְׂטֵר חֹב
וְהָאֵל עַל זֶה רַב נַחְמָן אִמֵּר זֶה גֹּבֵה זֶה גֹּבֵה
וְהָאֵל שֶׁשֶׁת אִמֵּר הַפּוֹכִי מִשְׂתַּרְתָּא לְמַה לִּי אֵל
וְהָאֵל עוֹמֵד בְּשֵׁלֹו לֹא עוֹמֵד בְּשֵׁלֹו דִּכְוִלִּי

ורבנן הברך חברה אית ליה. והא דמסקינן נגיל אליה דכולי עלמא דלא איבעי ליה לנימסקר מודעא גבי לעלמא לא איציג וזכותו לאמרינן חצר חברה אית ליה יש לומר דלא דמי דמה שעשאה סימן לא הוה כל כך הודאה כמו הכא שהוליא שמכר לו את

מורדעא אצל זיך הורדעא פליג
דדמיא טיפ לאדעא ופרש"י אחי
שפיר דעלגי ודאי לא הוה ליה
למערער לוימערן מורדעא דלעמא
שמע המכור לו שם מה וימע
למכרה ויהי לו הפסד שלא ימלא
שדות לקנות אצל ^(א)הכא גבי מכירת
שדה אינו כל כך הפסד דהריב
לוקמים ימלא דלמי אינשי וצין
קניית וציות אפסדת ^(א):

סוּף סוּף כִּי אַתָּה לְמִינִי בְּהָדִי

הדדי קאתו. אע"פ דמקצן
לחובע תחלה יכיל דלית ליה
שפירא חזן מקצן כדמוכח התם
(פיק"ד ק"מ: וס"ס) עומא כגון דזיל
נכסיה: **ש"ס** ארצות לנשואין.
תוספתא דנ"א בזמן שהיה מיהודה
וארץ ציבורה או בן גליל שאירס
בגליל אלב בן יהודה שאירס בגליל או
בן גליל שאירס שפיין אותה
ללא שאל מנה בן נשאה:

הכי

עין משפט
גד מצוה

בבא א ב מיי פכ"ד מהל' מלוה ולוה הלי"א עוש"ע חו"מ ק"י פה קע"א:
ג ג ד ה ו ז מיי שם הלי"א עוש"ע שם קע"א:
גד ח עוש"ע שם קע"א:
גה ט מיי פי"ג מהל' אישות הלי' [טז] י סמג לאהץ פ"א עוש"ע אה"ע ק"י פה קע"א:

פניני רש"י

בחזרה וגובה אותן מהן.
באילו נפלה להם ממש
מירוסה:
(לעיל 5).

ש' רי"ד (המש)

כינאמא דמישלס זמניה מר סכר
 עבדי אגיש דייך בינאיה. פי
 שמשלמל השנה הבאה
 יאבס בלול משעזען דאמון
 איהם שבוך שלמחא יכל
 תלבוט אה תחוב מי הביא
 ילקח ממנו בבלואה היום
 ומחן זה היום ולמחר יבא
 תחוב אה דראי מוויף הרא.
 תסימס עבד דייך
 כינאיה שמה היה דחוק למעט
 יצטרך אה יכל להמחין עד
 למחר ולקח ממנו היום
 בבלואה הילכן שני השורות
 יקיים וזה גובה שטר חרבו
 וזכוננו וזה גובה שטר חרבו
 אחר שנים ששערא

[illegible][illegible]

ו' כלום. וחכ"א בעבור זה לא יפסל מטא זמניה ומ"ט דאדמון ואי דמטא היתה עד דלא מטא זמניה דשטרא ולימא השנה בא ראובן אצל שמעון ושל ראובן לגבות משמעון ובעבור אובן מפני שחזר ולזה משמעון ואי [6] דילמא א"ל שמעון אילו שטרך ש עבד לזה לאיש מלוח: לא צריכה

וידא נראז הדברים שטרן מווייף הוא ואינו גובה ראב"ן
 "חובו חז' גובה שטר חובו." היכי דמי א' דלא מטא זמניה
 ופי' ההלואה האחרונה שהלוח לראב"ן מנה מנה מדי
 פדס השנה איני יכול לתכנס את שמעון וסמיון ועד שיהיה
 חיובי עליהן לך כולל אתה לך ממני והרי ידעתי לא הגיעו עד
 אותו הזמן שחובו ולקח ממנו כהלואה ולא יתבטל שטר
 אח"כ זהו המבחין בין שטר דרבנן שטר קאמרי
 כד ביו שגיגים משו שטר לבדו ולקחת ממנו כהלואה ופי' קאמרי

מלוה ולא גבית אותו בחובך אלא שטרו של דאובן אלא זה גובה שט זמניה הא מטא זמניה ומ"ט דרבנן דראובן ששטרו היה עד שנה א' והללווה מנה בהא לימא אדמון איי זה חזר ולוה ממנו ולא יכול לגבוי דמטא זמניה כגון שהגיעה השנה אמת למא לא גבית ממני המנה בד

הן גובים נוח לו לאדם להיות
תועדו היה חוזר וגובה אותן
ועולם הם שמין שאע"פ שאלו
יכך זה יעמוד בשלום זה יעמוד
שון גובה חזרו בזמנו מי השני
בגיתם שווה זה יעמוד בשלום
דבשלו הן שמין: **מתני'**
יצאו מעיר לעיר ומכרד לכרד

גורן אמת.

(ה) נראה דל"ל דלימא ליה שמעון אינו

קושיות פשוטות

דף קי.

מתני', יכול הוא שיאמר אילו הייתי חייב לך היה לך להפרע את שלך

קושיא:

קשה, אולי דמי החוב לא היה מספיק לו, שהיה צריך יותר מזה, ולפיכך מכר את השדה אע"פ שבדעתו לגבות את החוב.

תירוץ:

השיטמ"ק (ד"ה ורבינו יונה) הביא בשם הרא"ה לתרץ, שא"כ היה לו להיפרע תחילה ורק אח"כ למכור את השדה, ומדלא עשה כן, אלא מכר מיד את השדה, מוכח שאין בדעתו לגבות את החוב, משום שהוא מזויף. [וע"ע בנתיבות המשפט (סי' פה ס"ק ג) שתירץ באופן אחר].

מתני', אדמון אומר יכול הוא שיאמר וכו'

קושיא:

קשה, למה שינה המשנה את לשונה מלשונה במשניות הקודמות, דבמשנה דלעיל (קט). הלשון הוא לשון קשה 'איבד את זכותו', ובמשנה אח"כ (קט): הלשון הוא 'יקנה לו דרך או יפריח באויר', ואילו כאן אינו לשון קשה כ"כ, אלא 'יכול הוא שיאמר'.

תירוץ:

בספר חידושים וביאורים תירץ, שבמשניות דלעיל הלשון קשה משום ששם ההכרעה היא הכרעה מוחלטת, שבודאי יזכה בדין, אולם כאן אינה הכרעה מוחלטת כ"כ, אלא שיכול הלזה לטעון כן, אך אם יש לבעל השטר איזו טענה לבאר למה לא גבה את החוב, ב"ד נזקקין לטענתו ושומעין את דבריו לראות אם יש בהם סברא נכונה או לא.

גמ', דכו"ע עידית ועידית כו' ודאי הפוכי מטרטא הוא

קושיא:

קשה, דילמא יש לאחד מהם ממון ורוצה לפרוע ממון ולא קרקע, ונמצא שהוא גובה מחבירו קרקע, וחבירו אינו גובה ממנו קרקע אלא ממון

תירוץ:

בתוס' הרא"ש (ד"ה דכו"ע) תירץ, שאף בכה"ג יכול זה שנגבה ממנו קרקע לחזור ולפדות את שדהו בממון שקיבל בגביית חובו, דקיי"ל שומא הדר, ונמצא שאין שום תכלית לשניהם לגבות את חובם זה מזה. [וע"ע בחי' מהרי"ט (ד"ה כי פליגי) שתירץ באופן אחר].

גמ', דאית ליה לחד עידית ובינונית ואית ליה לחד זיבורית

קושיא:

קשה, למה לא יוכל בעל העידית לומר לבעל הזיבורית, אין לך לגבות קרקע בשביל החוב אלא יש לו לגבות את עצם השטר חוב שיש לי עליך.

תירוץ:

בתוס' הרא"ש (ד"ה אבל) תירץ, ששטר חובו של בעל העידית אינו שוה כ"כ כמו חובו של בעל הזיבורית, כיון שבעל הזיבורית יכול ליטול עידית בחובו, אבל שטרו של בעל העידית אינו יכול ליטול אלא זיבורית. [וע"ע בר"ן שהביא בשם הרשב"א עוד יישוב לקושיא זו].

גמ', ה"ד אי דמטא זמניה מ"ט דרבנן ואי דלא מטא זמניה הא לא מטא זמניה ומ"ט דאדמון

קושיא:

קשה, דלקאורה יש להקשות קושיא זו לכולי עלמא, ולמה מקשה הגמ' כן רק אליבא דר' ששת.

תירוץ:

התוס' הרא"ש (ד"ה אי דמטי) הביא בשם ר"ת לתרץ, דבשלמא לר' נחמן י"ל דמתני' מיירי בשטרות שאין בהן זמן פרעון כלל, ורבנן סברי דכיון דלא כתוב זמן בשטר המלוה היה ירא שמא הלזה ידחה אותו ולא יפרע מיד, אבל לר' ששת ע"כ מתני' מיירי דאיכא זמן פרעון בשטר, כמבואר בגמ', וא"כ שפיר קשה קושיית הגמ'. [וע"ע בבעל המאור וברמב"ן במלחמות ה', שהאריכו לתרץ קושיא זו].

דף קי:

גמ', מנין שישבת כרכים קשה שנאמר ויברכו העם לכל האנשים וכו'

קושיא:

קשה, למה צריך ללמוד מקרא דישבת כרכים קשה, הלא סברא פשוטה היא, שהכל מתיישבין שם ודוחקין ומקריבים הבתים זו לזו ואין שם אור, כמו שביאר רש"י (ד"ה ישיבת).

תירוץ:

בספר שערים מצויינים בהלכה (ד"ה מנין) תירץ, שאע"פ שסברא פשוטה היא שיש קושי בישבת כרכים, מ"מ הרי כנגד הקושי יש גם הרבה מעלות, שהרי דברים רבים מצויים בכרך יותר משאר מקומות, לכך הוצרכה הגמ' ללמוד מקרא דישבת כרכין נחשבת דבר קשה. [וע"ע בספר פרדס יצחק (אות ב) שתירץ באופן אחר].

מתני', נשא אשה בארץ ישראל וגרשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל

קושיא:

קשה, פשיטא, וכי יתן לה ממעות קפוטקיא אם הוא נשא אותה וגם גירש אותה בארץ ישראל.

תירוץ:

השיטמ"ק (ד"ה נשא) תירץ, דאיידי באופן שהוא דר בארץ ישראל רק דרך ארעי, שבדעתו לילך בקרוב לקפוטקיא, ולכן מסברא יש מקום לומר שיש לו ליתן ממעות קפוטקיא, כיון שהוא באמת מבני קפוטקיא ולא מבני ארץ ישראל, קמ"ל דלא אמרי' כן. [וע"ע בחי' חת"ס (ד"ה נשא) שביאר באופן אחר].

גמ', היא אומרת לצאת והוא אומר שלא לצאת כופין אותה שלא לצאת ואם לאו תצא בלא כתובה

קושיא:

קשה, פשיטא, שאם כופין אותה לעלות מחוץ לארץ לארץ ישראל, כמבואר ברישא דברייתא, א"כ פשוט שאם כבר נמצאים בארץ ישראל, והיא רוצה לצאת לחוץ לארץ, שבדאי כופין אותה שלא לצאת.

תירוץ:

ההפלאה (ד"ה ת"ר) תירץ, שאין הכי נמי הא דכופין אותה שלא לצאת מארץ ישראל הוא דבר פשוט, אך חידוש הסיפא הוא, שאם היא רוצה לצאת אין להפסידה אלא כתובתה, ולא נחשבת כמו מורדת, שנפסדת גם בלאות. [וע"ע בשיטמ"ק (ד"ה הוא) שתירץ באופן אחר].

גמ', שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוך

קושיא:

קשה, דלשון זה משמע דרק דומה כמי שיש לו אלוך, אבל לא נחשב לגמרי כמי שיש לו אלוך, ומשמע דגם דומה קצת למי שאין לו אלוך, וקשה, שאם הוא דר בארץ ישראל למה נחשב קצת כמי שאין לו אלוך.

תירוץ:

העץ יוסף (על העין יעקב, ד"ה שכל הדר) ביאר, דאיידי במי שדר בארץ ישראל בעיר שרובו עכו"ם, ובעיר כזה ליכא השפעת השכינה כ"כ, ולפיכך מי שדר שם לא נחשב לגמרי כמי שאין לו אלוך, ואעפ"כ חידוש הברייתא, שכדאי לדור בארץ ישראל גם בעיר כזה, דמ"מ דומה כמי שיש לו אלוך. [וע"ע בבן יהוידע (ד"ה כל שדר) שביאר באופן אחר].

גמ', דאמר ר' יהודה כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה

קושיא:

קשה, היאך אפשר לומר דאסור לעלות לארץ ישראל, הלא איתא להדיא במשנה לעיל 'הכל מעלין לארץ ישראל'.

תירוץ:

ההפלאה (קיא. ד"ה ור' יהודה) תירץ, דכוונת ר' יהודה היא דוקא מבבל לארץ ישראל, שבזה ס"ל דאסרה התורה לצאת מבבל כדי לעלות לארץ ישראל, כיון דבבל הוא מקום תורה, שנקבעו שם הישיבות וגדולי התורה, אבל משאר המקומות בחוץ לארץ מודה ר' יהודה דאין איסור לעלות לארץ ישראל. [וכיסוד דבריו כתב גם הפני יהושע (קיא. ד"ה דאמר ר"י)].

דף קי

תוכן

- א. מהו טענת הלוח במתני'
- ב. מהות מצות ישיבת ארץ ישראל
- ג. בענין מצות ישיבת א"י בזמן הזה
- ד. טעמא דהדר בחו"ל כמי שאין לו אלוך

(א) מהו טענת הלוח במתני'

- א. בשתי משניות הבאות, מבואר דהמוציא שטר חוב על חבריו, כגון ראובן שהוציא שטר חוב ששמעון לוח ממנו מעות, ושמעון משיב דיש לו הוכחה דאינו חייב, וכגון שהוא עצמו לקח שדה מראובן אחר זמן שנתחייב בפרעון, ואילו היה חייב מעות בודאי היה ראובן נוטל המעות לפרעון חובו ולא למכירת השדה, וכן אם הוכיח כן מהא דשמעון עצמו הלוח מעות לראובן, ואילו ראובן היה לו תביעה עליו לא היה לוח ממנו מעות. ובזה נחלקו אדמון וחכמים, דאדמון אומר דיכול הלוח לטעון כן והוא פטור, וחכמים חולקין, ובגמ' מתבאר באיזה היכי תמצא פליגי.
- ב. אמנם אינו ברור מהו טענת הלוח שאינו חייב, הא אע"ג דמוכיח דאינו חייב אבל למעשה צריך להשיב איך שילם הלוחה פלונית, והרא"ש פ' דהלוח טוען 'פרעתי', והיינו דבעלמא אינו נאמן כיון דאין לו שובר ואדרבה המלוה יש לו שטר וטוען 'שטרך בידי מאי בעי', וע"ז קמ"ל אדמון דמהני ראייה והוכחה שפרע.
- ג. אולם רש"י כתב שהלוח אומר 'שטרך מזוייף או פרוע' שאילו הייתי חייב לך וכו'. והרא"ש חלק עליו דבשטר מקויים אינו נאמן לומר מזוייף [ואי אינו מקויים פשיטא דנאמן וא"צ הוכחות כלל], ובש"ך (סי' פ"ה סק"ד) באמת תמה על רש"י 'דחלילה לפסול שטר מקויים בטענת מזוייף משום הכחה מה שאנו רואין בעין שאינו כן'. ועל כן צ"ע מהו כוונת רש"י דהוא נאמן על מזוייף, וכן הובא בשו"ע (סי' פ"ה סעיף א') ב' דיעות בזה, דאם הוא טוען פרעתי נאמן ואם אומר מזוייף הוא יש מי שאומר שאינו נאמן וי"א שהוא נאמן. ותמה ע"ז הש"ך איך יתכן דבר כזה, ונאמרו בזה כמה דברים.
- ד. הגר"א (סק"ג) כנראה נקט הדברים כפשטן דלפעמים יש לנו ריעותא דאומרים שמא זייף השטר אע"ג שהוא מקויים, ומשמע דגם בשטר מקויים מהני סברא זו ליפטר מלשלם השטר. אולם רוב הפוסקים לא נקטו כן. ולכן כתב הש"ך (סי' פ"ה סק"ד) לחדש דגם רש"י מודה שאינו יכול לטעון מזוייף אלא שהלוח טוען 'ודאי איני חייב לך ושטרך מזוייף או פרוע הוא' שאילו הייתי חייב לך וכו' ולפי"ז הא שפוטרינ אותו הוא בגלל טענת פרוע ולא בגלל טענת מזוייף.
- ה. רע"א (גליון השו"ע שם) והנתיבות (סי' פ"ה סק"ב) תי' דמייירי שנתקיים ע"י דימוי חתימות וקיום זה מהני רק מדרבנן, וכאן כיון שיש הוכחה לטענת מזוייף של הלוח בעינין קיום דאורייתא ולא סמכינן על קיום זה.
- ו. יש מהלך אחרת לגמרי ברש"י מהגידולי תרומה [מובא בש"ך שם] דבאמת מייירי בשטר שאינו מקויים, ובדרך כלל בטוען מזוייף על שטר שאינו מקויים אומרים למלוה לקיים ולא קורעים את השטר, משא"כ כאן שיש ראייה לטענתו של הלוח קורעים את השטר אם אינו מקויים. יש תמיה על שיטה זו דמתני' מייירי בטוען מזוייף, א"כ מהכ"ת ששטרו של ראובן הוא מזוייף נימא שהשטר מכירה הוא מזוייף ומאי אלומיה האי מהאי, עיין בנתיבות שם, ובהפלאה מה שכתבו בזה.

(ב) מהות מצות ישיבת ארץ ישראל

- א. הכל מעלין לארץ ישראל וכו' והיינו כפרש"י דאדם כופה את כל בני ביתו לעלות עמו לארץ ישראל, ועיין בגמ' דלעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר שרובה עכו"ם ולא ידור בחוץ לארץ וכו'. ומבואר דיש ענין לדור בא"י עד כדי כך דהאיש יכול לכופו לבוא עמו לארץ ישראל. ובגוף דין ישוב ארץ ישראל כידוע נחלקו הפוסקים, האם יש מצוה מיוחדת של ישיבת ארץ ישראל, [ועיין בסוגיות הדף שהובא כמה דברים דלהלן בארוכה].
- ב. **שיטת הרמב"ן:** הרמב"ן (פ' מסעי, ומצות נשכחות עשה ד') סובר שיש מצות עשה מיוחד של ישיבת ארץ ישראל, והיא נכללת במצוה של והורשתם את הארץ וישבתם בה, ועל האי קרא כתב וז"ל על דעתי זו מצות עשה היא יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו בנחלת ה' וכו' ומה שהפליגו רבותינו (כתובות דף קי:) במצות הישיבה בארץ ישראל ושטור לצאת ממנה וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל וכן האיש בכאן נצטוונו במצוה הזו כי הכתוב הזה היא מצות עשה, עכ"ל. ובסה"מ הוסיף דאף בזמן הזה נוהג מצוה זו ע"ש.
- ג. **שיטת הרמב"ם:** אולם הרמב"ם לא מנה את מצות ישוב ארץ ישראל, ונחלקו הפוסקים בדעתו. הרשב"ש (סי' ב') נקט דהרמב"ם ס"ל דמצות ישוב א"י הוא מדרבנן. אמנם יש שכתבו דגם להרמב"ם הוא מה"ת, ורק דס"ל דאין להכניסו בהמנין, עיין בשו"ת אבני נזר סי' תנ"ד שהאריך בטוב טעם לבאר דמצות החרמת ז' עממים הוא בשביל ירושה וישיבה בארץ ישראל, ומאחר דכבר מנה הרמב"ם מצות זו, א"כ אינו צריך למנות עוד פעם ישיבת ארץ ישראל עצמה דהוא התכלית של המצות של כיבוש א"י ע"י הרגית ז' עממים, והרמב"ן חולק דעדיין יש לחושבו לב' מצות.

ד. והוסיף דבר נפלא, דהרמב"ם והרמב"ן לשיטתייהו אזלי, דהרמב"ם לא מנה מצות עשיית הארון וכפורת, והרמב"ן השיג עליו למה לא מנה עשיית ארון וכפורת, והוסיף במנינו עשיית ארון וכפורת. ובמעין החכמה תי' דעת הרמב"ם דכל התכלית של המקדש הוא הארון שיהא מקום למנוחת השכינה, והביא כמה פסוקים דמורין על זה, וכיון דהארון הוא תכלית המקדש אז אינו נמנה למצוה בפני עצמו. אולם הרמב"ן שפיר מנה עשיית הארון, דס"ל דיש למנות העשיה והתכלית, וגם כאן בזה נחלקו דהרמב"ם רק מנה כיבוש הארץ ע"י הריגת ז' עממים והתכלית נכלל מאיליו, והרמב"ן מנה בין הכיבוש ובין עצם ישיבה בארץ ישראל.

ג) בענין מצות ישיבת ארץ ישראל בזה"ז

א. הוא אומר לעלות וכו'. בתוס' כתבו ב' טעמים דאין זה נוהג בזמנה"ז, א' דיש סכנת דרכים, ב' ועוד דרבינו חיים כהן היה אומר דעכשיו אינו מצוה לדור בארץ ישראל כי כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין לזוהר בהם ולעמוד עליהם. ובביאור דעת ר' חיים כהן, עיין בבית הלוי (ח"ב סי' נ') ועוד ספרים דהבינו כוונתו, דכל מצות ישוב א"י הוא רק משום מצות התלויות בה, ולכן בזמנה"ז דא"א לקיימן שפיר ליכא מצוה.

ב. וזה תלוי בעיקר מצות מצות ישוב א"י, דהתשב"ץ (ח"ג סי' ר') נקט דעיקר המצוה הוא כדי לקיים מצות התלויות בה [תרומות ומעשרות ושאר מצות], אמנם בשו"ת מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' כ"ח) האריך להוכיח דאינו משום המצות, אלא מחמת קדושתה יש מצוה לדור בה, וכפשוטו דברי ר' חיים כהן תלויין באלו ב' הצדדים, והוא הבין דכל המצוה הוא רק משום מצות התלויות ושפיר כתב דאינו נוהג זמנה"ז, ובאמת במהרי"ט שם תמה עליו דודאי יש מצוה בעצם של דירה בא"י, ולכן כתב דמעולם לא כתבו ר' חיים כהן ותלמיד טועה כתב כן בשמו.

ג. הרא"ש (סי' י"ז) הביא מהירושלמי דהבעל יכו לכוף אשתו לעלות לא"י, אבל אין האשה יכולה לכוף בעלה לעלות לא"י, וכתב דכפשוטו זה חולק על הברייתא המובא בסוגיין דהאיש כופה אשת ווהאשה כופה בעלה. אמנם הרא"ש הביא ממהר"ם שתי' [שלא יהא סתירה בין הבבלי והירושלמי], דמתני' וברייתא מייירי בזמן הבית ואז שניהם כופין זל"ז, אבל הירושלמי מייירי בזמן הזה דהבעל יכול לכוף אשתו ואין האשה יכול לכוף בעלה.

ד. וכמה פוסקים תמהו עליו, דממ"נ הרי בזמן הבית גם האשה כופה, וא"כ בזמן הזה אם יש מצות ישוב א"י תהא גם האשה כופה, ואי ליכא מצוה אז האיש ג"כ לא יהא בידו לכפות, ועיין באבנ"י הנ"ל מה שכתב בזה.

ה. ובבית הלוי כתב ביאור נפלא עפ"י הדברים דלעיל, די"ל דמהר"ם נקט דשני הדברים אמת דיש מצות ישוב א"י מצד עצמה, וגם יש מצוה מצד מצות התלויות בארץ, אמנם נשים שלא נטלו חלק בא"י אין להם מצות ישוב א"י, ורק דנשאר להם לדור שם כדי לקיים מצות התלויות בארץ, וא"כ בזמן הבית שפיר יכולין לכוף את הבעל דגם עליהן המצוה, אבל בזמנה"ז דא"א לקיים מצות התלויות בה, אלא נשאר עצם מצות ישיבת א"י אז שפיר יכול הוא לכופה כדי לקיים מצותו אבל היא אינה יכולה לכוף אותו. [אמנם במהרי"ט הנ"ל נקט להיפוך לגבי נשים, דהן חייבות במצות ישיבה אבל אין כופין משום מצות התלויות, וכן מבואר בגר"א סי' ע"ה ע"ש].

ד) טעמא דהדר בחו"ל כמי שאין לו אלוך

א. כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה. ופירושו המפרשים דארץ ישראל נקראת 'נחלת ה' והקב"ה נקרא אלקי הארץ והיא מיוחדת לו ולא לשרי מעלה, וכבר האריך בזה הרמב"ן בכמה מקומות. בבין יהודע ביאר ששבעים שרי האומות של מעלה ניתן להם שליטה בארצות העמים ועל כן התורה ומצות שישראל עושים בחו"ל עולים להקב"ה דרך אמצעי ע"י אותו שר, והרי זה כעבודה זרה שזה זר לישראל שיהיה אמצעי בינם להקב"ה. משא"כ בא"י שהיא תחת הקב"ה בעצמו.

ב. וכע"ז בהפלאה שכל הארצות הם תחת המזלות כמו שנאמר 'אשר חלק ה' לכל העמים' והם מקבלים מהקב"ה ומשפיעים וא"כ בני חו"ל ניזונים ע"י שליח ושפיר הוי כאין לו אלוה, אבל הדר בא"י שהיא מושפעת מהקב"ה בעצמו דומה כמי שיש לו אלוך.

ג. ויש לציין חידושו של האבנ"ז (יו"ד סי' תנ"ד) דעפ"י הנ"ל מי שהולך לארץ ישראל אבל אין לו אופן של פרנסה, והוא צריך להתפרנס מבני חו"ל, א"כ נמצא דעדיין הוא תחת שליטת השרים, ועל כן גדולי ישראל בכל משך הדורות לא השתדלו כ"כ לילך לא"י דאפילו אם ילכו יצטרכו לסמוך על אחיהם שבחו"ל ועדיין נקרא כמי שאין לו אלוה.

דף קי

אם יש מצוה לישב בארץ ישראל

גמרא:

מתני' הכל מעלין לארץ ישראל כו' גמ'
הכל מעלין לאתווי מאי כו' לאתווי עבד
שברח מחוצה לארץ לארץ דאמרי'
ליה זבניה הכא וזיל משום ישיבת ארץ
ישראל

תמצית הסוגיא:

במשנה, שיכול אדם לכוף את בני ביתו לעלות לארץ ישראל. ומבאר הגמ' טעם הדבר, 'משום ישיבת ארץ ישראל'.

והנה מצינו מחלוקת הראשונים אם יש מצוה לישב בארץ ישראל. הרמב"ם בספר המצות לא מנה ישיבת ארץ ישראל למצוה. והרמב"ן השיג עליו, למה לא הביאה. ובפירושו על התורה ביאר הרמב"ן כוונת הפסוק 'והורשתם את הארץ וישבתם בה', שהיא מצוה דאורייתא לישב בארץ ישראל. ולדעת הרמב"ם הגמ' בסוגיין צ"ב, למה כופין על 'ישיבת ארץ ישראל'. ומצינו כמה מהלכים בביאור דעת הרמב"ם:

א. המגילת אסתר ביאר, דהגמ' בסוגיין מיירי קודם הגלות הראשונה, ואז היתה נוהגת מצות ישוב ארץ ישראל, אבל כיון שגלו ישראל מארצם בחרבן בית ראשון שוב אין מצוה זו נוהגת עד עת בא משיח, דאדרבה, נצטוינו שלא למרוד באומות העולם ולעלות לארץ ישראל.

ב. האבנ"ז כתב, דגם הרמב"ם מודה שישוב ארץ ישראל הוא מצוה דאורייתא אפילו בזה"ז, ומה דלא מנה הרמב"ם מצוה זו במנין תרי"ג מצות הוא משום שהיא נכללת במצוה אחרת.

ג. הרשב"ש כתב, דגם הרמב"ם מודה דאיכא מצוה עכ"פ מדרבנן, ואינו חולק על הרמב"ן אלא לענין דאורייתא.

ד. הבית הלוי ביאר, דס"ל להרמב"ם דליכא מצוה לישב בארץ ישראל, ואולם אעפ"כ יש ענין גדול לישב בא"י מטעם אחר, כדי לקיים מצוות התלויות בארץ. וכוונת הגמ' בסוגיין 'משום ישיבת א"י' היא מצד קיום מצות התלויות בארץ.

על דרך זה ביאר הבית הלוי שיטת רבינו חיים כהן המובא בתוס', דעכשיו ליכא מצוה לדור בארץ ישראל, משום שקשה להיזהר בהרבה מן המצוות התלויות בארץ. ותמהו עליו האחרונים, למה אין לקיים מצות ישוב ארץ ישראל משום חשש שיתבטלו מצוות אחרות. וביאר הבית הלוי, דרבינו חיים הכהן ס"ל כדעת הרמב"ם, שמצות ישוב א"י אינה נוהגת כלל אחר חורבן בית ראשון, אלא שמ"מ יש ענין גדול לישב בא"י כדי לקיים מצות התלויות בארץ, ולכן ס"ל לרבינו חיים כהן, שכיון שמסתבר שלא יוכל לקיים כראוי את המצוות התלויות בארץ, לכן אין ענין לישב בה.

תמצית מראי מקומות

א. משנה, גמ' קי:

מבואר במשנה, שיכול אדם לכוף את בני ביתו לעלות לארץ ישראל. ובגמ' מבואר, דהיינו אפילו מנוה היפה בחוץ לארץ לנוה הרעה בארץ ישראל. ומבאר הגמ' טעם הדבר, 'משום ישיבת ארץ ישראל'.

מחלוקת הראשונים אם ישיבת ארץ ישראל היא מצוה

ב. רמב"ן על התורה, במדבר לג, נג

פירש כוונת הפסוק 'והורשתם את הארץ וישבתם בה', שיש מצוה דאורייתא לישב בארץ ישראל, וכתב שזהו המקור להגמ' בסוגיין.

ג. רמב"ן ספר המצות, שכחת העשין מצ' ד

השיג על הרמב"ם שלא מנה מצות ישוב ארץ ישראל במנין תרי"ג מצות.

[וצ"ל דהרמב"ם סובר דמצות ישוב ארץ ישראל אינה מצוה, וא"כ לדעת הרמב"ם הגמ' בסוגיין צ"ב, למה כופין על 'ישיבת ארץ ישראל'].

ד' מהלכים לבאר דעת הרמב"ם

ד. מגילת אסתר ספר המצות שם

ביאר דעת הרמב"ם, דהגמ' בסוגיין מיירי קודם הגלות הראשונה, ואז היתה נוהגת מצות ישוב ארץ ישראל, אבל

כיון שגלו ישראל מארצם בחרבן בית ראשון שוב אין מצוה זו נוהגת עד עת בא משיח, דאדרבה, נצטוינו שלא למרוד באומות העולם ולעלות לארץ ישראל.

ה. שו"ת אבני"ז יו"ד סי' תנד

האריך לתמוה על המגילת אסתר, ומסיק, דגם הרמב"ם מודה שישוב ארץ ישראל הוא מצוה דאורייתא אפילו בזה"ז, ומה דלא מנה הרמב"ם מצוה זו במנין תרי"ג מצות הוא משום שהיא נכללת במצוה אחרת, עיי"ש.

ו. שו"ת רשב"ש סי' א

כתב, דמוכח מגמ' בסוגיין דאיכא מצות ישוב ארץ ישראל, ולכן כתב, דצ"ל דגם הרמב"ם מודה דאיכא מצוה עכ"פ מדרבנן, ואינו חולק על הרמב"ן אלא לענין דאורייתא.

ז. בית הלוי ח"ב סוף סי' נ

ביאר דעת הרמב"ם, דליכא מצוה לישב בארץ ישראל בזה"ז, ואולם אעפ"כ יש ענין גדול לישב בא"י מטעם אחר, כדי לקיים מצוות התלויות בארץ.

[וכוונת הגמ' בסוגיין 'משום ישיבת א"י' היא מצד קיום מצות התלויות בארץ. וכן מבואר בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' ר), שכוונת הגמ' בסוגיין היא כדי לקיים מצות התלויות בארץ].

חלק ב' שיטת רבינו חיים כהן

ח. תוס' ד"ה הוא אומר

הביאו בשם רבינו חיים כהן, דעכשיו ליכא מצוה לדור בארץ

ישראל, משום שקשה להיזהר בהרבה מן המצות התלויות בארץ.

ט. חי' מהרי"ט ד"ה

תמה על התוס', למה אין לקיים מצות ישוב ארץ ישראל משום חשש שיתבטלו מצות אחרות.

[וכן האריך המהרי"ט בתשובותיו (ח"ב אהע"ז סי' כח) לתמוה בזה].

י. בית הלוי שם

ביאר שיטת רבינו חיים כהן על פי דבריו הנ"ל, דס"ל שמצות ישוב א"י אינה נוהגת כלל אחר חורבן בית ראשון, כדעת הרמב"ם, אלא שמ"מ יש ענין גדול לישוב בא"י כדי לקיים

מצות התלויות בארץ, ולכן ס"ל לרבינו חיים כהן, שכיון שמסתבר שלא יוכל לקיים כראוי את המצות התלויות בארץ, לכן אין ענין לישוב בה.

יא. מנחת שלמה תניינא סי' ק אות י

ביאר שיטת רבינו חיים כהן באופן אחר, שבאמת מצות ישוב א"י נוהגת אף בזה"ז, אלא דס"ל שאעפ"כ אין ראוי לקיים המצוה אם עי"ז יבטל הרבה מצות אחרות.

יב. ויואל משה מאמר ישוב א"י סי' סח

הביא כמה דרכים לבאר שיטת רבינו חיים כהן, ועיי"ש שהאריך לבאר כל הסוגיא.

גַּם וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ וַיִּשְׁבְּתֶם־
 בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ
 לְרֵשֶׁת אֹתָהּ: נָדָה וְהִתְנַחֲלֶתֶם
 אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם
 לְרֹב תִּרְבּוּ אֶת־נַחֲלָתוֹ וּלְמַעַט
 תִּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל־אִשְׁר־יֵצֵא
 לוֹ שְׁמָה הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה לְמִטּוֹת
 אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנַחֲלוּ: נָדָה וְאִם־
 לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תוֹתִירוּ מֵהֶם לְשָׂכִים

גַּם וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת־הָאָרֶץ
 וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי
 אֶת־הָאָרֶץ לְרֵשֶׁת אֹתָהּ: נָדָה
 וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל
 לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם לְרֹב תִּרְבּוּ אֶת־נַחֲלָתוֹ
 וּלְמַעַט תִּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל־אִשְׁר־יֵצֵא
 לוֹ שְׁמָה הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה לְמִטּוֹת
 אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנַחֲלוּ: נָדָה וְאִם־
 לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תוֹתִירוּ
 מֵהֶם לְשָׂכִים

תולדות אהרן ואם לא תורישו את
 יושבי הארץ. מגילה יא.

מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תוֹתִירוּ מֵהֶם לְשָׂכִים

שְׁפָתֵי חֲכָמִים

רש"י

כתרגומו מתכמהו: (ג) והורשתם את הארץ.
 והורשתם אותה מיושביה ולא יושבתם בה נ מוכלו
 להמקיים בה ש ואם לאו לא מוכלו להמקיים בה:
 (נד) אֵל אִשְׁר־יֵצֵא לוֹ שְׁמָה. מקרא קלר הוא
 זה. אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה:
 למטות אבותיכם. לפי משנן ע יוצאי מצרים.
 דבר אחר נשנים עשר גבולין פ כמנין השנטיס*:
 (נה) והיה אשר תותירו מהם. יהיו לכם צ

* ב"ב קח.

משכית וגם רוצה להוכיח מה שפירש להשתחוות עליה בפישוט
 ידים ורגלים מדכתיב להשתחוות עליה וכתיב גבי יוסף להשתחוות
 לך ארצה דהיינו פישוט ידים ורגלים: נ מפני שהורשתם לשון
 גירוש הוא ומה שכתוב את הארץ רצה לומר יושבי הארץ: ש דאם
 לא כן הא כתיב והורשתם והיה לו להתחיל והתנחלתם וגו'
 אלא שאמר זה לתנאי שאם תורישו אותם תוכלו להתקיים: ע כאן
 לא פירש כפירושו בפרשת פנחס דשם משמע שפירשו
 שחלקו לפי באי הארץ שבאו לכלל כ' שנה משום דאיכא פלוגתא
 בבבא בתרא (דף ק"ו) איכא למאן דאמר לאלה תחלק וגו' על באי
 הארץ נאמר ושם פירש אליבא דאיתא מאן דאמר וכאן פירש אליבא
 דמאן דאמר לאלה תחלק הארץ על יוצאי מצרים נאמר ואפשר
 לדחוק וליישב דהיינו נמי לפי שפירש לעיל משונה נחלה זו כו':
 פ ר"ל רכל גבול נקרא על שבטו זה גבול ראובן זה גבול שמעון

והשתא אתי שפיר מה שפירש"י בפרשת ויחי מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו ר"ל אף נחלת אפרים ומנשה לא נקראו אלא על
 שמם גבול אפרים וגבול מנשה. כתב הרא"ם תימה דהא לא כמאן דלרבי יאשיה דאמר ליוצאי מצרים נחלקה הארץ שנאמר לשמות מטות
 אבותם ינחלו ולרבי יונתן דאמר לבאי הארץ נחלקה ארץ ישראל שנאמר לאלה תחלק הארץ ומה אני מקיים לשמות מטות אבותם משונה
 נחלה זו כו' והניח בצריך עיון. ויש לומר דק"ל לכל הפירושים קשה מהו למטות אבותם לא הל"ל אלא לשמות אבותם ינחלו למטות
 למה לי אלא על כרחק למדרש נמי לייב גבולין וכי' זה שהכריח את רש"י לפרש דבר אחר ולפי דבר אחר נמי קשה למה ליה למימר
 אבותם דלא הל"ל אלא לשמות מטות לכן צריך גם לטעם ראשון: צ ר"ל לפי שבמקרא משמע שהם יותירו על מנת כן ברצון שיהיו
 לשכים ועוד היאך שייך לומר על בני אדם שיהיו שכים דהיינו יתדות כדפירש"י ומחרץ יהיו לכם לרעה ר"ל אם תותירו אותם יהיו לכם
 לרעה כלומר לא יהיו לכם לשכים ממש אלא לרעה להרע לכם:

בעל המורים

ספורנו

(ג) והורשתם את הארץ. כאשר תבערו יושבי הארץ או תזכו
 להוריש את הארץ לבניכם שאם לא תבערו אותם אף על פי

(נד) והתנחלתם. ב' הכא ואידך גבי ענד דענד אימקס לקרקעות:
 והתנחלתם. ד"פ נחלה נפסק שכל א' הי"ל ד' מקומות נהר
 ונמסור ונשפלה ונחוף הם והפסקו ממחיל ומקיים נחלה לומר

נמקום שאלה הגורל אפי' רחוק זה מזה אין לשנות:

יונתן בן עוזיאל

ירושלמי

תשיא

וְתַסְפּוֹן יֵת כָּל בֵּית סַגְדִּיהוֹן וְיֵת כָּל צִלְמִי
מִתְכַּוְּתֵהוֹן תְּסִיפּוֹן וְיֵת כָּל בְּמִסְיָהוֹן
תְּשִׁיצוֹן: נָג וְתִתְרַכּוֹן יֵת יִתְבִּי אֶרְעָא וְתִתְבּוֹן בְּה אָרוֹם לְכוֹן יֵת אֶרְעָא לְמִירוֹת
יֵתָה: נָד וְתַחֲסָנוֹן יֵת אֶרְעָא בְּעַדְכִין לְגִיטְסָתְכוֹן לְשִׁיבְט דְּעַמִּיה סָגִין תְּסָגִי וּלְשִׁיבְט דְּעַמִּיה
זְעִירִין תְּזַעִיר לְדִפּוֹק לִיה תָּמָן עֲדָבָא דִּילִיה יֵהִי לְשִׁבְטָא אֲבָהָתְכוֹן תִּתְחַסְנוֹן: נָה וְאִין

פ' יונתן

(גב) ותספון ית כל בית סגדיהון. לשון אסיפה וכן מ"ש ומסיפון הכל ל' כליון כמו ספי חמו: במסיהון תשיצון. לשון נימוס וכן לעיל מטות ל"א פסוק י' וכמוהו הרבה וכבר נא נביאורינו: (נד) דגניפתכוון. מנולר ג"כ שהא ל' משפחה:

אבן עזרא

רמב"ן

(גד) והתנחלתם. כמו והמחיתם והפעול הארץ. וטעם להזכיר דרב תרבו. לדבק אחריו ואם לא תורישו: (נה) לשכים. קוליס חדים מגזרת הסר מסוכתו. הנני סך את דרכך בסירים: שהפליגו רבותינו (כתובות ק'): במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוונו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה. ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו ורשו את הארץ (דברים א ח). אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר:

אבי עזר

(גד) והתנחלתם. הטעמי את אשר דנתי. לעיל פ' מטות דננין התפעל עומד ויואל:

אור החיים

כלי יקר

נג. והורשתם את וגו' וישבתם וגו'. רש"י ו"ל פירש שהמנוה היא והורשתם, אבל וישבתם היא הצטוה, ורמב"ן ו"ל פירש שהמנוה היא וישבתם, ומכאן סמכו לומר (כתובות ק'): הכל מעלין לארץ ישראל: ונראה פשוט הכתוב כדברי רש"י, ממה שגמר אומר כי לכס וגו' לרשת אותה, ואם הישיבה היא המנוה, היה לו לתלות צעיקר המנוה ולומר כי לכס וגו' לשנת זה: נה. ואם לא תורישו וגו' והיה וגו'. לדבריהם ו"ל שאמרו (מגילה י'): כל מקום שנאמר והיה הוא לשון וחפץ בהוויתו וקיומו, ונפש הצדיק נותן יותר הויה וקיום לעולם יותר מכל הרוחניות שהיו בבית המקדש, לפי שצדיק אחד יסוד עולם ונשמתו חצובה מתחת כסא כבוד על כן יש בה קדושה גדולה ונותנת הויה וקיום לכל העולם. ותדע שכן הוא שהרי מביא על זה פסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו, ומאי משמע שמדבר בסילוקן של צדיקים, אלא ודאי בסילוק הנפש המשכלת היא שקראה חכמת חכמיו, כי נפש המשכלת היא נותנת קיום והויה לכל העולם וסילוקה גורם שעמודי עולם ירופפו. וזה דבר אמיתי ונכון ראוי לצרפו לפסוק זה על צד הרמז: (נד) והתנחלתם את הארץ בגורף. בפסוק זה נתקשו המפרשים מאד באמרם כי תחילת הפרשה מדברת מאיבוד האומות וצלמי מסכותם, וכן סוף הפרשה ואם לא תורישו את יושבי הארץ וגו', ואיך הכניס בין

מנחת שי

(נד) ולמעט תסעיט. בלא מאריך בלמ"ד בס"ס:

סימן תנג

ב"ה יום ועש"ק תרנ"ד לפ"ק.

לכבוד האב"ד המופלג הח"ב מוהר"ר רפאל זאב נ"י.

אסור להכניס. וי"ל חילוק בין מקדש למחנה לוי. הרמב"ם בספר המצות מנה שתי מצות. הא' [ל"ח ע"ז] שטמא לא יכנס בעזרה משום ולא יטמאו את מחניהם. והב' [ל"ח ע"ח] שטמא לא יכנס למחנה לוי משום לא יבא אל חוץ המחנה. וממילא מכניס במחנה שכונה יש איסור דהא עכ"פ הוא מטמא את המחנה ועובר משום ולא יטמאו את מחניהם. אבל במחנה לוי אינו מזהר רק על ולא יבא אל חוץ המחנה. היינו דטמא לא יבוא אל המחנה. והא המכניס אינו טמא:

ג) וראי' לזה מהא דמת מותר להכניסו במחנה לוי שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו עמו במחלתו וטיר מה. הרי אף דמת עצמו הוא טומאה היוצאה מגופו כמ"ש הש"ס חולין (ע"א:) וטומאה היוצאה מגופו אסור במחנה לוי. הרי דעל המכניס אין איסור במחנה לוי [ואף דל' יהודה בפסחים סו.]. דדריש הא דלא יטמאו את מחניהם ליתן מחנה לזה ומחנה לזה. ומ"מ מותר להכניסו במחנה לוי. יש חירוק אחר ואין להאריך:]

הק' אברהם:

לשון תשובה הנובחת איננה לשון כ"ק אדמו"ר המחבר וצוקללה"ה בעצמו.

א) אשר הקשית על ספר היראים סימן ד"ש [ביראים השלם סי' שצ"א] דחניא בספרי כי יהי בך איש וגו' איש פרט לקטן ואע"ג דאסור להכניס כלים קטן מותר גזירת מלך הוא. וקשה לך אמאי הוצרך לומר מצד גזירת מלך הלא יכול לומר דממעט קטן פחות מכן ט' דאינו מטמא בקרי. קושיא זו אינה כלום. דכל היכא דממעטין איש פרט לקטן ממעטין עד בן י"ג. וה"ג משמע איש פרט לקטן עד בן י"ג ואף דמטמא בקרי. ובאמת בסוטה [כו.] דממעטין קטן מאיש. דעת רמב"ם [סוטה פ"א ה"ז] דוקא פחות מכן ט'. אך דעת חס' אינו כן. ופשוט דהיראים כחוס':

ב) אך בגוף דברי היראים ה"י נ"ל דיש חילוק בין כלים טמאים לקטן. דהא דאסור להכניס כלים טמאים הוא למקדש. דזה נלמד מפסוק ואם לא יכנסו ובערו לא ירחץ ונשא עונו [ויקרא י"ז ט"ז] וזה מיייר במקדש דוקא. ובמחנה לוי לא מצינו שיהי'

הלכות ישיבת ארץ ישראל

סימן תנד

שאלה. בדבר אשר מקרוב נחרבו קוני אדמה בא"י אשר במשך חייה שנים יוכלו להספיקם ממנה כשר הדבר למיעד הכי ומחויבין לנו לעשות כן. או לא:

א) תשובה. הנה בדין ישיבת ארץ ישראל בזמן הזה אם היא מצוה כבר האריכו בזה ראשונים ואחרונים והעלו שהיא מצוה. וכן הדין דמשנה כחצות (דף ק"י:) דהכל מעלין ואין הכל מוסיאין גם בזמן הזה הדין כן. ואם כי דעת מהר"ם הובא ברא"ש וטור סי' ע"ה אין האשה יכולה לכיף את הצעל לעלות. והב"ש סוף סי' ע"ה הביא דיעה זו לפסק הלכה. מ"מ ע"כ איכא קצת מצוה גם בזמננו שהרי האיש יכול לכופ אשתו גם בזמננו ואפי' מנוה היפה לנוה הרעה. ואולם [לכאורה] דעת הב"ש שהביא דעת מהר"ם יחידה היא שהרי בש"ע יו"ד סוף סימן רס"ו [סעי' פ"ד] דגם בזה"ל העבד כנעני יכול לכופ את רבו. ונראה הדברים שהאשה יכולה לכופ בעלה [לכאורה] מקו"ם שיד האדון על עבדו עשר ידות ממה שהצעל שליט על אשתו. והט"ו והש"ך שחקו ולא הביאו חולק בזה מכלל דלא ס"ל כהב"ש:

→ ג) והמגלת אסתר כתב שטעם הרמב"ם שלא מנא משום שאינה נוהגת בזמן הגלות. והא דספרי כתב ליישב שזכו מפני שלא הי' יכולין לקיים המצוה בזמן הגלות. והנה

(ז) **העולה** מזה שאין סמך כלל מהרמב"ם לומר שאינו נוהג בזה"ל והדבר ברור שנוהג בזה"ל [ומה שהקשה המגלה אסתר דא"כ למה העולה מבבל לא"י עובר בעשה מדכתיב בבבלי יוצאו ושמה יהי וגו' [כחצות קי:] הלא אין נביא רשאי לחדש דבר מעשה. נ"ל ליישב לפמ"ש בתשו' מהרש"ב"ש [סי' א'] דהמלצה היא הישיבה והעלי' הוא רק הכנה אל המלצה. והנשבע שלא יעלה לא"י לא חשיב נשבע לבטל את המלצה ע"ש. וע"כ כשהנביא אמר שלא יעלה מבבל אין זה נגד מצוות התורה כי אין העלי' מצוה כלל וחל האיסור שלא לעלות]. [ע"ע אבני"ז אור"ח סי' תקל"ה י:].

(ח) **אולם** הדבר המספק עלינו אם היא חובה אפי' בזה"ל הוא משום דא"כ ח"ו עוברין כל ישראל במ"ע גדולה כזאת השקולה כנגד כל המצוות. האומנם כי בדברי התה"ד סי' פ"ח יחייב זה מ"ש מהמוסרים הנמצאים שמה וגם מרשעת הישמעאלים וגם מדוחק המצוות. אך זה כמה זמנים אשר אין שם מוסרים והמלכות משגחת ואימת מלכות על הישמעאלים. ולא נשאר רק טעם המצוות הקשים. אולם יש גדולי עולם שבלי ספק גם שם הי' ישראל מפרנסים אותם ואם כדי שלא יטרכו לבריות כמ"ש המעיל דקה [סי' כ"ו]. יש כמה שאפי' בהיותם בח"ל יטרכו למחנות בנ"א. וגם בגוף הדבר לא ידעתי אם במלצה חמידית השקולה כנגד כל המצוות נאמר כדי שלא יטרכו לבריות יעבור עלי'. וגם סכנת דרכים אינה בזה"ל. והכוזרי מאמר ב' סי' כ"ג הקשה לו מלך כוזר למה אין עולין לא"י עיי"ש. והודה לו החבר ואמר לו הוצאתי מלך כוזר ע"ש. עכ"ל חיליה לנו לעשות גדולי ישראל טועין או מוידין ח"ו:

(ט) **והנ"ל** בישוב זה דהנה כחצות (ק"י:) שם בסוגיא הכל מעלין לאחוי מאי לאחוי עבדים פרש"י עבד עברי ילך העבד אחריו בע"כ. והר"ן [בד' הר"ף סה:] בשם הראב"ד סתם עבדים היינו עבד כנעני ומפרש שעבד כנעני יכול לכוף את רבו להעלותו עמו וכחז' עליו הר"ן ולא נהירא דהא אין הכל מוסיאין לאחוי עבד שברח מח"ל לארץ שאין מוסיאין אותו. ואם איתא דהכל מעלין מרבה עבד כנעני אין הכל מוסיאין ל"ל ע"ש. ונראה ליישב בפשיטות דס"ל כשיטת ר"ת [כחצות קי:] והרמב"ם [עבדים פ"ה ה"ן] דעבד שברח לא"י אין בידו למוכרו לאחרים בא"י או אם עולה עמו אינו יכול להחזיקו בעבד. והא דאמר זיל זבני' היינו לעצמו ויכתוב לו העבד שטר על דמיו וזה רבותא גדולה. דאלו מהכל מעלין לא שמעינן שלא יהי' רשאי להחזיקו בעבד בא"י. ונראה דהר"ן אזיל לשיטתו בגיטין [בד' הר"ף ג. ד"ה ההוא] דעבד שברח נמי יכול למוכרו לא"י או לשעבד בו הוא עצמו בא"י. והנה ממואל הדבר נשמע דהראב"ד נמי ס"ל כהר"ת והרמב"ם וכן פסק בש"ע סוף סי' רס"ו עיי"ש:

(י) **אך** הא מילתא טעמא בעי דרחמנא אמר לא חסגיר עבד אל אדוניו לח"ל אבל אם ירצה לשעבד בו בא"י למה לא. והנראה בישוב זה דהנה בפסחים פ' האשה [פ.ת] דעבד אינו אוכל מפסק של עצמו או של אחר שלא ברשות רבו. ועבד של שני

הדבר ברור שבעל מגלת אסתר לא ראה הספרי בעצמו תק מה שהביא הרמב"ן כי בספרי פרשת ראה המעשה הזאת ושם מפורש בזה"ל וחזרו וצאו למקומם אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה ככל המצוות. ועוד שם בספרי שהלכו ח"ל ללמוד תורה בנציבים אצל ריב"ז וכשזכרו א"י חזרו. ומסיים בדלעיל. הנה שהמלצה בזה"ל. וע"כ חזרו אפי' מת"ת לקיים ישיבת א"י שקולה ככל המצוות:

(י) **ומ"ש** שם עוד בעל מגלת אסתר דברי התוס' גבי הוא אומר לעלות דאין מצוה בזה"ל. ליתא דזה משום סכנת דרכים כמבואר בדבריהם. וגם הר"ר חיים שכתבו התוס' [כחצות קי:] בשמו לא כתב רק משום דאין אנו יכולין ליזהר הא אם יכולין ליזהר מצוה ומלצה. וגוף דברי התוס' בשם הר"ח כתב המהרי"ט [ה"ב סי' כ"ח] שתלמיד טועה כתבו ואינם דברי מהר"ח כלל. והנה נעלם ג"כ בעל מגלת אסתר דברי הרמב"ם בזה' עבדים [פ"ה ה"ט] שגם בזה"ל כופה העבד את רבו לעלות. וגוף דבריו שאמר שמה שלא מנה הרמב"ם ישיבת א"י משום שאינה נוהגת בזה"ל ולא הוה מצוה נוהגת לדורות. אינו כלום. דא"כ למה מנה תרומות ומעשרות וחלה שאין נוהגין בזה"ל. ואפי' בימי עזרא לא נהגו מה"ת לדעת הרמב"ם [תרומות פ"א ה"ו]. והדבר פשוט שמלצה שנוהגת לימות המשיח חשיב נוהגת לדורות:

(כ) **ואמנם** טעם הרמב"ם נ"ל דהנה במלצה ל"ג כתב הרמב"ן שלדעתו ימנה עשיית ארון וכפורת מצוה בפ"ע והמגלה אסתר כתב מפני שארון נגנו ולעמיד לצוא יתגלה ולעולם לא יטרכו לעשות אחר. ואין דבריו נכונים בעיני שהרי הרמב"ם מנה מצוות החרס תחרימם דו' אומות [עשה קפ"ו] ול"ת דלא תחי' כל נשמה [ל"ה מ"ט]. וכחז' דאף שכבר אבד זכרם חשיב נוהגת לדורות משום שאלו הי' בעולם היינו מצווין להחרימם. וכ"ש שמתעם זה ימנה עשיית ארון וכפורת משום שאלו הי' נאבד היינו מצווין לעשות אחר:

(ל) **אך** החירון הנכון מ"ש בס' מעיין החכמה סי' ע"ד משום שיעקר תכלית ביהמ"ק לצורך ארון וכפורת כדכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וכבר אמרו [סוכה ה.] מעולם לא ירדה שכניה למטה מעשרה טפחים. ולסבת זה ארון תשעה וכפורת טפח וכתיב ונועדתי לך וגו'. ועוד הביא פסוקים מדברי קבלה המורים שתכלית ביהמ"ק לצורך ארון וכפורת ע"כ אין למנוחם לשתי מצוות. ומנה ביהמ"ק שהיא מצוה לעצמה והוא לצורך ארון וכפורת ע"ש דבריו כי נעמו. וזה עצמו נ"ל הטעם בענין ישיבת א"י דמצוות החרס תחרימם היא כדי שאנחנו נשכ' בארץ שהרי יהושע שלח פרגמטוטין מי שרואה לפנות יפנה הגרגשי עמד ופנה ולא עשה לו כלום [ירושלמי שביעית טו:] ע"כ לא נמנה החרס תחרימם וישיבת א"י לשמים. ומנה רק מצוות החרס תחרימם. והרמב"ן לטעמי' שמה עשיית ארון וכפורת [הגם שבמנין ששכה הרמב"ם לא מנה. היינו דלא ברירא לי' אולי הוא בכלל משכין ע"כ מנה גם ישיבת א"י וזה פשוט:

שאל"כ למה כופין, ומפני כן החמירו בדין העליה הזו, מפני שהיא צורך הישיבה, שאם לא יעלה לא יישב.

וכן אמרו כמה דברים משום ישובא דארעא דישראל, מהם מה שאמרו בפרק המכלת⁴⁶ דמוזיה חייב צה מיד משום ישוב א"י. ובצ"מ בפרק השואל⁴⁷ בצרייתא בגמרא עלה דמתניתין דתמן תמן שטף נהר את זמיו ונתמן לתוך שדה חצירו זה אומר ארצי גדלה וזה אומר זמי גדלה יתלוקו, תאנא אם א"ל הלה זמי אני נוטל אין שומעין לו, כלומר שאם בעל האילנות קודם שגדלו הזחים א"ל אני נוטל האילנות אין שומעין לו, וקא מפרש טעמא ר' יוחנן משום ישוב א"י, ואט"ג דאיכא טעמא אחרינא⁴⁸ [בגמרא]⁴⁹, הר"מ ו"ל פסק בפ"ד מהלכות שכנים⁵⁰ כטעם ר' יוחנן. ואחמור נמי התם, היורד לתוך חורבתו של חצירו [ונצנא של צרשות]⁵¹ ואמר עני ואצני אני נוטל, רצ נחמן אמר שומעין לו רצ ששת אמר אין שומעין לו, וקא רמי עליהו מצרייתא, ובמסקנא אמרינן מאי הוה עליה, א"ר יעקב א"ר יוחנן צביה שומעין לו צדה אין שומעין לו מ"ט משום ישובא דארעא דישראל.

ובפ"ק דגיטין⁵² ובפרק מרובה⁵³ אמרינן הלוקח צית צא"י כותבין עליו אונו אפילו בשבת. ופירוש אונו שטרו. ואמרינן התם דאט"ג דאמירה לגוי שבות, משום ישוב א"י לא גזרו רבנן. ואמרינן נמי בפרק מרובה⁵⁴ א"ר שמואל צר נחמני א"ר יוחנן הלוקח עיר צא"י כופין אותו ליקח לו דרך מד' רוחותיה מפני ישוב א"י, וכתבה הר"מ ו"ל בפ"י מהלכות שכנים⁵⁵, שהישיבה צא"י מ"ע צפני ענמה, ושישונה ג"כ מצוה וגם העליה. והעיקר היא הישיבה שהיא הדירה, ועליה היא סיבת השגת הישיבה והישוב הוא צורך קיום הישיבה.

ושלש דברים הם, הא' הוא הישיבה והיא המצוה בענמה, ולה צ' סבות, הא' נקראת סבה מקדימה ובלשון ערב סאבא"ה והיא העליה שהיא סבה קודמת לישיבה, והמשל כמו הסתום שהוא סיבת היות הקדחתו⁵⁶, או המלוי או הריקות שהיא החולי וכן הדומה לזה, והצ' תקרא סבה מגעת ובלשון ערבי ואלל"ה או לחק"ה, והיא, שכל זמן שהסיבה ההיא נמצאת הדבר ההוא קיים, ודומה לזה, כגון רמיחת

אדם שממונו חציו עליו מגופו³¹, ומחשש שלא תפסיד כתובתה תסכן בענמה ותעלה עמו, וכן מחשש שלא יפרע כתובתה, ופעמים שכתובתה בענם או בערך מרובה, ומחמת כך יסכן בענמו, ויהיה צה קולר תלוי צלואר צ"ד³² שיהיו הם גרמה וסבה. ע"כ שמתי הדברים בלצבי ונתעוררתי במחשבי לחקור בדין זה, אולי אזכה לצא עד תכונתו להוציא הדין לאמיתו. ואחר הדרישה והחקירה והעמידה כפי דעתי זה על התכון, בעזרת היושבי בשמים³³, והוא מרומים יטכון³⁴, אמרתי להעלות הדברים על ספר, למען ימצאו צו קצת התלמידים תועלת, ולא יטרכו לחפש בספרים לטרוח להוציא מכור חטים מלא כף סלת, ולהועיל להם, ולמען יהיה ג"כ תמיד לפני, ולזכרון צין עיני³⁵.

שנינו בפרק צמרא דכתובות³⁶, הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין אחד נשים ואחד אנשים. ותניא בצרייתא בגמרא הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות כופין אותה לעלות ואם לאו תלא צלא כתובה³⁷, היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות כופין אותה לעלות ואם לאו יוציא וימן כתובה.

וצריך לעיין למה כופין אחד אנשים ואחד נשים, ומהיכן יצא לנו שרש הדין הזה. ונ"ל שהטעם הוא משום דישיבת ארץ ישראל מצוה היא ונפקא לן מקרא דכתוב צא"י ישראל³⁸ וירשתם אותה וישבתם צה. וכן כתב ג"כ הרמב"ן וזכרנו לחיי העולם הצא צחידושי התורה בפרשת ואלה מסעי³⁹, וגם בספר המצוות שלו⁴⁰ צמאות רביעית שהסכים הוא וזכרנו לצרכה למנות להשלים מנין רמ"ח מצות עשה מחמת אותן שסלק הוא ממה שמנה הרמב"ם ו"ל בספר המצוות שלו, והאריך להציא ראיות על זה איני צריך לכותבן כאן. ובסוף דבריו כתב כי זה שאמרו⁴¹ כל הדר צח"ל כמי שאין לו אלוה, וכן כל אותם הפלגות שנאמרו שם, מטעם מצוה זו [כלומר כל מה שהפליגו בסוף כתובות צענין ארץ ישראל, הם מחמת מצוה זו⁴²], והסכים עמו צמנין מצוה זו א"א מהרשב"ץ ו"ל בספר זוהר הרקיע שלו⁴³. ואפילו למי שאינו מונה אותה מצוה דאורייתא⁴⁴, מ"מ ישיבת הארץ מצוה היא, ואם אינה לדעתם מן התורה היא להו מדרבנן⁴⁵,

וע"ע באבני נזר [חידור"ד סי' תגד אותיות ה-ז] שר"ל שגם הרמב"ם ס"ל שמצות ישיבת ארץ היא מן התורה, ושטעם אחר לא נראה במנין המצוות. וע"ע כתובות קי, ב תוס' ד"ה הוא אומר בשם הר"ר חיים, הגהות מדרכי שם אות שיג. 46 מנחות מד, א. 47 קא, א. 48 בגמרא שם אחרי דברי ר' יוחנן איתא: אמר ר' ירמיה כגון דא צריכא רבה. ופירש"י שם בד"ה צריכא רבה: שאם לא אמרה ר' יוחנן לא היינו אומרים אותה מסבא. ולפ"ו לא מצינו שם טעם אחר בגמ'. וע"ש בשטמ"ק שם ד"ה משום ישוב ארץ ישראל בשם הריטב"א שמפרש דר' ירמיה אמר דלולי ר' יוחנן היינו מפרשים הטעם משום כחשא דארעא, ואולי לזה נתכוין רבינו. וע"ע. וע"ע שם, ב תוס' ד"ה בשדה. 49 עפ"י כ"מ. 50 ה"י. ועי' אור שמח שם. 51 נ, ב. 52 ב"ק פ, ב. 53 שם. 54 ה"ב. 55 אולי צ"ל: שהיא סיבת החולי.

31 ברכות סא, ב. 32 עפ"י סנהדרין ז, ב, הוריות ג, ב. 33 עפ"י תהלים קכג, א. 34 עפ"י ישעיה לג, טז. 35 עפ"י שמות יג, ט. 36 קי, ב. 37 עפ"י כ"מ. בנדרס: תוציא ולא כתובה. 38 דברים יא, לא. הרמב"ן — שרבינו מביאו בסמוך — יליף לה למצות ישיבת ארץ מפסוק והורשתם את הארץ וישבתם בה, והוא בבמדבר לג, נג. 39 במדבר לג, נג. 40 הוספות הרמב"ן לספר המצוות, עשה ד. 41 כתובות שם. 42 עפ"י כ"מ. 43 עשה רכו, אות עו. 44 עי' להלן סימן ב ד"ה אין ספק, שפורש שכונת רבינו לדברי הרמב"ם שלא מנה למצות ארץ במנין המצוות. 45 רבינו חולק בזה על המגילת אסתר — על הוספת הרמב"ן הנ"ל — דס"ל דאין מצות ישיבת ארץ נהגת רק בזמן הבית ולא בזמן הזה. ועי' בפאת השלח ופ"א. בית ישראל ס"ק יד' שהכריע כדברי רבינו.

לטהורים דאל"כ הא לא משכחת לה חיובא דטמא שאכל את הקודש כלל דרבנן ס"ל דאין לנו לאוקים הפסוק רק בתחב לו חבירו וא"כ מוכרח דקרא דאשר לה' אתי' להך דרשה דמסכת כריתות דבקרשים איסור חל על איסור וא"כ גם בנטמא בשר ואח"כ נטמא הגוף חייב, וריה"ג ס"ל דאשר לה' בא לגלויי דלא בעי' נאכל לטהורים דבלא"ה הי' ס"ד דלא חייבה רחמנא על טומאת הגוף רק בתחב לו חבירו בבית הבליעה, ומש"ה אין אחע"א גם במוקדשין:

ישוב על הירושלמי סוף כתובות

אה"ע סי' ע"ה אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוציא ויתן כתובה, ובירושלמי איתא דאם הוא רוצה לעלות לא"י והיא אינה רוצית כופין אותה היא רוצית והוא אינו רוצה אין כופין אותו, וזהו דלא כש"ס דידן, והרא"ש כתב לתרץ בשם הר"ם דש"ס דידן איירי בזמן הבית מש"ה גם היא יכולה לכוף אותו והירושלמי איירי בזמן הזה, והטור הקשה על זה דא"כ גם הוא לא יהי' יכול לכוף אותה, ובאמת אינו מוכן החילוק דאמאי בזמן הבית שניהם יכולים לכוף זה"ז ובה"ז אינה יכולה לכופו וממ"נ אם בזה"ז ליכא מצוה לעלות לא יכוף גם אותה ואיכא גם בזה"ז מצוה תיכוף גם אותו, והנה זה הי' נראה לתרץ דהרמב"ן בהשגותיו על הרמב"ם במנין המצות הוסיף על מניינו של הרמב"ם מצות ישיבת ארץ ישראל דס"ל דהוא מצוה בפני עצמו דכתיב וירישתם אותה וישבתם בה וכתב דמדחזינן בסוף מס' כתובות שהפליגו חכמים בשבח דירת א"י מוכח דהוא מצוה הנוהגת לדורות ולא על זמן הכיבוש לחודא, ולהרמב"ם דלא מנה אותה בכלל המצות מוכרח דס"ל דפסוק זה של וירישתם אותה וישבתם בה קאי רק על אותו זמן של הכיבוש ולא אח"כ ומה דהפליגו חכמים בשבחה כבר כתב בספר מגילת אסתר שהוא משום דיש הרבה מצות התלויים בארץ ואינם יכולים להתקיים רק בישיבתה ולא שהיא בעצמה מצוה הנוהגת לדורות, והנה התוס' כתבו בסוף מס' כתובות בשם רבינו חיים כהן דס"ל שבוזה"ז אין מצוה לעלות לא"י דיש כמה מצות שקשה לקיימם כעת משום כובד הגלות, וא"כ הרי נוכל לומר בדעת הר"ם שהביא הרא"ש דס"ל הני שני סברות דישיבת א"י הוא מצוה מצד עצמה

כ"ב יעו"ש, גם נוכל לומר דהרי כתבו התוספות בב"ב שם דליכא איסורא בחוב"ע רק אם עושה בהחולין כעין עבודה הגשה ותנופה, אבל בהכנסה גרידא ליכא איסורא כלל וא"כ י"ל דהי' ס"ד דמסוריא לא הי' מביאים לעזרה רק מדרבנן ולא הי' עושה בהם הגשה ותנופה כלל ורק בהך דהקונה אילן אחד דמביא מספק וא"כ הא מוכרח לעשות בהם הנחה דלמא ביכורים הם ומבואר במסכת מכות דף (כ"ב) [י"ח ע"ב] דהנחה מעכבת בו ושפיר הקשה דלמא לאו ביכורים הם ומביא חוב"ע:

מס' חולין (דף ק"א), כי פליגא בנטמא בשר, עיי' בתוס' ד"ה בנטמא דא"כ מאי השיבו רבנן במשנה כיון שנגע בו טמאוהו, והנראה דהתוס' כתבו לרבנן דהקשו כיון שנגע טמאוהו לדידהו תיקשה טמא שאכל טהורה היכא משכחת לה ותי' כגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה והא דהקשו לר"י דידעו דר"י לא איירי בתחב הרי ס"ל להתוס' דהפסוק מצינן לאוקמא רק בתחב, אבל בזבחים (דף ק"י) [דף ק"ו ע"א] כתבו התוס' דרבנן הקשו דאע"ג דמצי לאוקמא בתחב חבירו סתמא איירי קרא גם בנותן בעצמו לפיו ולדידהו צ"ל על קושייתם בחולין מטמא דאכל טהורה כתי' השני שכתבו התוס', ולדעתם בזבחים א"ש קושי' רבנן גם להמסקנא דטעמו של ר"י הוא משום דאין אחע"א דבכריתות דף כ"ג איתא דגם מאן דס"ל דאין אחע"א מ"מ בקדשים חל ומביא ראי' מהא דתני' אשר לה' לרבות אימורים דחייב במשם טומאת הגוף הרי דטומאת הגוף חל על חלב בכולל ולפי"ז הא מדחל על חלב דהוא בכרת ק"ו דחל על טומאת בשר דהוא בלאו, וא"כ ריה"ג דס"ל דלא חל על טומאת בשר וס"ל גם במוקדשין אין אחע"א ע"כ דרש לקרא אשר לה' לדרשה אחרינא כמו דאיתא מנחות (ד' כ"ה) כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' הניתר לטהורים חייבים עליו משום טומאה או אינו אלא הנאכל לטהורין חייבין עליו משום טומאה ת"ל אשר לה', הרי דמהך אשר לה' דרשינן עוד דלא בעינן שיהי' נאכל לטהורין דוקא וכן דרש ל"י ריה"ג, והרי בשר שננטמא אחר זריקת [דמן] אינו נאכל לטהורים וכ"כ רש"י להדי' בד"ה שהציץ יעו"ש, וזהו שהקשו ל"י רבנן לריה"ג דמוקים להך אשר לה' דלא בעינן נאכל לטהורים והרי גם בטהור כיון שנגע בו טמאוהו וא"כ מדחזינן דחייב' רחמנא על טומאת הגוף מוכרח ממילא דלא בעינן שיהי' נאכל

חלק בארץ וכמש"כ רש"י במסכת ברכות (דף כ' ע"ב) דמש"ה איבעי לן גבי בהמ"ז אי נשים חייבות בו מד"ת, ומש"ה בזמן הבית דגם מלבד המצוה איכא המעלה של קיום המצות וזה שייך גם בנשים מש"ה גם היא יכולה לכוף אותו, אבל בזה"ז דליכא רק משום עיקר המצוה מש"ה הוא יכול לכופה דהוא מצווה בה אבל היא אינה יכולה לכופו דהיא לא מפקדה, והוא תי' נכון בדעת הר"ם, אבל מה דחולק שם הירושלמי על ש"ס דידן גם בדין לעלות מא"י לירושלים ומחלק בין אותו לאותה צ"ע:

וכהרמב"ן ומודה גם לסברת הרמב"ם דגם בלא"ה איכא מעלה בישיבתה משום קיום המצות התלויים בה, וס"ל ג"כ כסברתו של הר"ח דבזה"ז הרי קשה להזהר בהם ושוב ליכא סברתו של הרמב"ם דהרי אדרבה נהפוך הוא דעתה בעו"ה קשה לקיימם אבל להרמב"ן דהוא מצוה מצד עצמה מדאורייתא ס"ל להר"ם דמזה לא שייך למפטרי משום סברתו של ר"ח כיון דמחויב מצד עצמה מוכרח לישב בה ולטרוח בקיום מצוותי' עד ישיקיף וירחם, והנה בהך מ"ע וירישתם אותה וישבתם בה הרי י"ל דנשים פטורות ממנה דהרי נשים לא נטלו

תפיסה מה שתפוס במעות ההלוואה, שהרי הלא יש לו עליו שטר חוב עליהם ולכי מיית נפלי וזו קמי יתמי ובעי למגבה מינייהו, דאע"ג דקי"ל כבית הלל בפרק ארוסה [סוטה כה, א] דשטר העומד ליגבות לאו כגזיו דמי, זהו דוקא כשהשעבוד של שטר עממו הוא בספק אם הופקע, אבל בשטר שאין בו ספק אמרינן דהמקבל ארעא כיון דלגובינא קיימא כמאן דמגבה דמיא, כמו שכתבו התוס' בהחולץ⁶ ובפרק ארוסה [שם ע"ב ד"ה בית הלל], תדע דהא לעיל במי שהיה נשוי [ג, א] בפלוגתא דרמי בר חמא ורבא אמרינן וזקפו עליו במלוה, הא לאו הכי לא הוו מנו למימר אין מטלטלי שנק אבון גבך כדכתבו שם התוס' [ד"ה ראובן שמכר], ולעיל נמי להכי לא אמרינן כיון דתפס תפס, לפי שכל אחד יש לו שטר חוב עליו לא מקריא תפיסה, אבל לקמן גבי עידית וחבורית דיתמי דאמרינן כיון דתפס תפס, ההיא לרבא מתאמרה דס"ל דמגבי להו ארעא והדר גבי ליה מינייהו, וכיון דעומד לגבות הוא כגזיו דמי ולא הפסיד דינו ליטול דבינונית כדבחי אצוהון, דהא שעבודא ידידיה עלה דבינונית קאי. מיהו לעיל אפילו השבין לההיא ארעא כמאן דגביא הוה ליה עדית אלל ליה ואין דינו ליטול דעידית, הילכך לא מהניא ליה תפיסה כלל.

[דף קי ע"ב] ז"ל זבניה הכא וז"ל. הקשה ה"ר יוסף בב"ר י"ט ו"ל דאמרינן בהשו"ע [גיטין מה, א] א"ל נכתוב לך שטרא אדמיה ואי לא מפקענא לך מדר' אחי בר יאשיה. ותירץ דהתם מיירי שלא היה מוצא למכור, לכך קאמר אכתוב לך שטרא. [לשון התוס']. ואכתי קשה דאמר ואי לאו מפקענא לך מדר' אחי, משמע דלר' אחי יאל לחירות לגמרי, אם כן לדידיה כל העבדים יפקיעו עמנו ככך. ועוד דתנן בהשולח [שם מג, ב] המוכר עבדו לעכו"ם או לחון לארץ יאל לחירות, משמע הא אם צרח מעממו לא. ועוד מדתנן הכא ואין הכל מוסיאין, משמע דוקא שלא להוסיאין אבל יכול למוכרו.

וי"ל דהכי קאמר נכתוב לך שטרא אדמיה עד שלא ידע העבד כלום יתרצה לכתוב, ואי לא זייסת נודיעו שהופקע ממך מדרכי אחי ואז תאבד גם הדמים דאזיל ליה לעלמא.

ואין הכ"ל מוציאין לאייתויי מאי. ואם תאמר אמאי לא משני לאיתויי עבד שברה לירושלים. לשון התוס'. וקשיא לי דעבד שצרח מחון לארץ מקרא נפקא לן בהשולח [גיטין מה, א] דכתיב [דברים כג, טז] לא תסגיר עבד אל אדוניו

אשר ינצל אליך וכו' וכתיב [שם כג, יז] עמך ישב בקרבך באחד שעריך, ומהתם אין ללמוד שיפקיע עממו מארץ ישראל לירושלים. ועוד איתא בספרי פרשת תלזא [פיסקא רנט] באחד שעריך ולא בירושלים.

וגר"א דלא איתא למעוטי אם צרח לירושלים, דמהיכא תיתי, אלא שאם צרח לירושלים שלא יעכוהו שם, שאין אנו רואים שהיו עבדים בירושלים כדברי ר"ת ז"ל.

הב"ל מעלין לאייתויי מאי לאייתויי עבדים. פרש"י אם היה לו עבד עברי ילך העבד אחריו ע"פ ברחו. ולא רצה לפרש בעבד כנעני שכופה את רבו שיעלנו לארץ ישראל, דא"כ מאי ואין הכל מוסיאין, השתא לכחילה מעלהו כל שכן שאם צרח לא יוסיאין אלא מוכרו לאחרים. ומיהו לפירוש ר"ת [מוד"ה ואין הכל] שאינו יכול למוכרו אלא כותב לו שטר על דמיו, מניין לפרושי רישא בעבד כנעני וסיפא הכ רבותא קמ"ל דצרישא יכול הוא למוכרו לאחר שיעלנו או לבני ארץ ישראל, אבל אם עולה יאל לחירות, וכן היא שיטת הרמב"ם בפ"ח מהל' עבדים [ה"ז].

ופירושו של רש"י קשה, חדא דתם עבדים בכולה גמרא בעבדים כנענים, אם לא שיפרש עבד עברי. ועוד אם כן כל עבד עברי יפקיע עממו מיד רבו ככך, דבדידיה אין תקנה שימכרנו, שאין עבד עברי נמכר אלא על ידי בית דין בגגנתו, אבל רבו אינו יכול למוכרו לאחרים⁷. ועוד שכיר קרייה רחמנא, ושכיר שהושכר לזמן אלל בעל הבית אינו יכול לכופו שיעלה עמו, ואף זה כן.

הוא אומר לעלות. כתבו התוס' והיה אומר רבינו חיים דעבשיו אינו מצוה לדור בארץ ישראל כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין שאין אנו יבולין להזהר בהם. ודבר תימא הוא, דהא איכא כמה מצות שיכול לקיימן אם ירצה להתחייב בהם כגון לקט שכחה ופיאה ומעשרות ופרט ועוללות, ועונשין כגון כלאים וערלה איתנהו נמי צחוק לארץ הערלה והכלאים מדברי סופרים, ולמה לא יזהר בהם בארץ ישראל.

ואו"י אמר על פירות שביעית, דס"ל אין קנין לעכו"ם בארץ ישראל להפקיע מידי שביעית, ואף בזה אין לחוש דמכל מקום לאו ספחים מקרו כיון שהעכו"ם זורעם כדכתב הרמב"ם ז"ל [פ"ד משמיטה ויזל הכ"ט]. ולאוכלם בקדושת שביעית אעפ"י שיש כמה דקדוקי איסור, ירא שמים יאל את

6. לפנינו בתוס' ליתא, אבל כ"ה בתוס' ישנים יבמות לח, ב ד"ה אלא ש"מ. (וצ"ב שתוס' אלו נדפסו לראשונה בש"ס ווילנא).

7. עיין פני יהושע ד"ה שם בגמרא הכל, שתירץ הקושיא.

כלם ויזהר בהם. ולענין הציבור סמכו על רבינו שמשון [הוצא
ברא"ש נדרים פ"ד ס"י יא] שפסק דבהפקר (בפני ג') [אפילו
שלא בפני א'] מהני, ואחד עניים ואחד עשירים אוכלים
אחר הציבור, וכן כתב הראב"ד [השגות פ"ו משמיטה ויובל
ה"ג]. ועוד יכולים לקנות תבואה מחוץ לארץ דשכיחא, או
מתבואה של ערב שביעית ללא מיד ספק.

ועוד דישיבת ארץ ישראל מצוה מן התורה היא, מנחה
הרמב"ן ז"ל במנין המצות [הוספות למצות עשה ד'
וירישתם אותה וישבתם בה [דברים יא, לא] אפילו בזמן הזה,
ואמרינן לקמן [ק"א, א] המהלך ד' אמות בארץ ישראל וכו',
ומתים שבחוץ לארץ אינם חייב והקצור בארץ ישראל כאלו
קצור תחת המוצא ומילי טוצא דאמרינן, ואכתי בקדושתה
קיימא, הלכה רווחת דבכל מקום שאין צו סכנה כופין לעלות,
ולית דחש להא דרבי חיים ז"ל, ובתוספות הרא"ש ליתיה⁹.

והיא אומרת לצאת כופין אותה. תימא מאי איריא
בא"י וכו' וי"ל דהבא אפילו מנוה הרע לנה
היפה. לשון התוס'. ומשמע מדבריהם שהאשה כופה את
האיש להוציאה מנוה הרע. וקשה דבמנ"י דלעיל [ע"א] דג'
ארצות לנישואין לא מיירי אלא בכפיות הצעל, דפשיטא דאין
האשה כופה להוציאה מעיר לעיר ומכרך לכרך, והוא הדין
מנוה הרע לנוה היפה, כיון דהתם נשאו ושם היו לעולם
על דעת כן כנסה, מדע דלא קתני אחד אנשים ואחד
נשים אלא הכא גבי ארץ ישראל, אלמא לעיל לא מיירי אלא
בכפיית האיש.

וגרמא דתנא אחא לאשמועינן דאינו יכול לחוסמה ולעכבה
כיון דבאה מחמת טענה, ואם תרצה להפסיד
כתובתה כופין אותו להוציא, ולזה כתבו התוס' דמיירי מנוה
הרע לנוה היפה דאיכא כופין אותו להוציא, ולזה כתבו התוס'
דמיירי מנוה הרע לנוה היפה דאיכא טענה אלימתא, דאם
לא כן חיישינן שמא עיניה נמנה באחד, ומכל מקום מפסדת
כתובתה דלא קי"ל כר' מאיר בסוף המדיר [לעיל עו, א] גבי
מומין דאמר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו איני
יכולה. והוא הדין מחוץ לארץ לחוץ לארץ יכולה לטעון שיוציא
מנוה הרע ותנא בלא כתובה, ובארץ ישראל אינטריכא ליה
דאפילו הכי תנא.

[דף ק"א ע"א] **בבב"ה** יובאו ושם יהיו. אע"ג דהאי קרא
בגלות ראשון בתיב ויש לומר

דבגלות שני נמי קפיד קרא. לשון התוספות. ונראה
לי דבכל היינו שם מזמן בית ראשון, דלא אשכחן שגלו
לבבל בתרצן שני, וכן משמע מדאמרינן בפרק חצית [שבת
קמא, ב] מפני מה חגים שבבל שמחים שלא היו באותה קללה
דכתיב [הושע ב, יג] והשבתי כל משושה וכו', אלמא הם היו
שם מגלות ראשון ואילן] והיה להם לעלות בזמן עזרא
ולא עלו, כדאמר ליה ריש לקיש לרבה בר חנה אלהא סנינא
לכו דכתיב [שה"ש ח, ט] אם חומה היא אם עשיתם עצמכם
כחומה שהיו עולים כולם בימי עזרא וכו' [יומא ט, ב], ומכיון
שלא עלו עדין הם באזהרה זו, אצל אם הלכו שם מאותם
שעלו אינם במשמע שלא יצאו.

אחיו נשא נבריה וכו'. וא"ת והא אמרינן [ע"ז יג, א]
דמותר ללא מאלך ישראל לחוץ לארץ לישא אשה,
ושם תירלו בתוספות [ד"ה ללמוד] דהתם בדעתו לחזור. וקשה
דמאי איריא ללמוד תורה ולישא אשה, אפילו לדברי הרשות
ולסחורה מותר.

וגרמא דהכא מיירי בשהיה לו אשה, ומשום מצות ייבום
לא התירו להשתקע במוצא לארץ דאפשר בחלינה
שתנא כאן אלו, ובכהאי גוונא לא אמרינן מצות יבום קודמת
לחלינה, ואחיו היה יכול לישא בארץ ישראל.

כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות. משמע לארץ
ישראל מיהת מותר. ואם תאמר והא רב יהודה הוא
דאמר לעיל [ק, ב] כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר
בעשה¹⁰. ויש לומר הא ידידי הא דרביה.

ויש תמה על הרמב"ם שהביא סוף פרק ה' דהלכות מלכים
[ה"ב] הא דשמואל כשם שאסור וכו' ומסיים בה שנאמר
בבב"ה יובאו וכו', ואי הך קרא בישראל כתיב, אף לארץ ישראל
היה אסור דעיקר קרא אארץ ישראל כתיב. ועוד אמאי
אינטריך תלמודא לעיל לומר לר' זירא שהוא בכלי שרת כתיב,
נימא שהוא בשאר ארצות כדשמואל. ועוד ר' יאודה גופיה
משמע דלא סמך אהא דבבב"ה יובאו, דאמרינן כתיב קרא
אחרינא השבעתי אתכם וכו'.

ש"דחו ליה אחוה לרבה וכו'. בפרק הערל [יבמות עט, א]
ובפרק עושין פסין [עירובין כג, ב] א"ל אבדימי לאביי
קרקפנא חזיתיה לרישך ציני עמודי כי אמרה ר' יוחנן להא
שמעתא, וכתבו התוס' [ד"ה קרקפנא] דעל רבה שהיה רבו של

8. הרמב"ן לא הביא פסוק זה אלא והורשתם את הארץ (במדבר לא, נג), וראה בהערותינו לדברי רבינו בפ"ק דקידושין הערה 135.

9. עיין שו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד ריש ס"י כח שכתב ככל דבריו כאן. ויש להעיר דבשו"ת מבי"ט ח"א ס"י רמה (שרבינו עסק בסידורו לדפוס) כתב בפירוש שדברי ה"ר חיים כהן המובאים בתוס' הם אכן דבריו ולא הגהת תלמיד, וצ"ע.

10. עיין פני יהושע ד"ה אמר ר"י, שתירץ דלעיל לא איירי אלא באותן בני גולה שנשארו מגלות ראשון או מבניהם ע"ש.

כ"ב יעו"ש, גם נוכל לומר דהרי כתבו התוספות בב"ב שם דליכא איסורא בחוב"ע רק אם עושה בהחולין כעין עבודה הגשה ותנופה, אבל בהכנסה גרידא ליכא איסורא כלל וא"כ י"ל דהי' ס"ד דמסוריא לא הי' מביאים לעזרה רק מדרבנן ולא הי' עושה בהם הגשה ותנופה כלל ורק בהך דהקונה אילן אחד דמביא מספק וא"כ הא מוכרח לעשות בהם הנחה דלמא ביכורים הם ומבואר במסכת מכות דף (כ"ב) [י"ח ע"ב] דהנחה מעכבת בו ושפיר הקשה דלמא לאו ביכורים הם ומביא חוב"ע:

מס' חולין (דף ק"א), כי פליגא בנטמא בשר, עיי' בתוס' ד"ה בנטמא דא"כ מאי השיבו רבנן במשנה כיון שנגע בו טמאוהו, והנראה דהתוס' כתבו לרבנן דהקשו כיון שנגע טמאוהו לדידהו תיקשה טמא שאכל טהורה היכא משכחת לה ותי' כגון שתחב לו חבריו בבית הבליעה והא דהקשו לר"י דידעו דר"י לא איירי בתחב הרי ס"ל להתוס' דהפסוק מצינן לאוקמא רק בתחב, אבל בזבחים (דף ק"י) [נף ק"ו ע"א] כתבו התוס' דרבנן הקשו דאע"ג דמצי לאוקמא בתחב חבריו סתמא איירי קרא גם בנותן בעצמו לפיו ולדידהו צ"ל על קושייתם בחולין מטמא דאכל טהורה כתי' השני שכתבו התוס', ולדעתם בזבחים א"ש קושי' רבנן גם להמסקנא דטעמו של ר"י הוא משום דאין אחע"א דבכריתות דף כ"ג איתא דגם מאן דס"ל דאין אחע"א מ"מ בקדשים חל ומביא ראי' מהא דתנ' אשר לה' לרבות אימורים דחייב בם משם טומאת הגוף הרי דטומאת הגוף חל על חלב בכולל ולפי"ז הא מדחל על חלב דהוא בכרת ק"ו דחל על טומאת בשר דהוא בלאו, וא"כ ריה"ג דס"ל דלא חל על טומאת בשר וס"ל גם במוקדשין אין אחע"א ע"כ דרש לקרא אשר לה' לדרשה אחרינא כמו דאיתא מנחות (ד' כ"ה) כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' הניתר לטהורים חייבים עליו משום טומאה או אינו אלא הנאכל לטהורין חייבין עליו משום טומאה ת"ל אשר לה', הרי דמהך אשר לה' דרשינן עוד דלא בעינן שיהי' נאכל לטהורין דוקא וכן דרש לי' ריה"ג, והרי בשר שנטמא אחר זריקת [דמו] אינו נאכל לטהורים וכ"כ רש"י להדי' בד"ה שהציץ יע"ש, וזהו שהקשו לי' רבנן לריה"ג דמוקים להך אשר לה' דלא בעינן נאכל לטהורים והרי גם בטהור כיון שנגע בו טמאוהו וא"כ מדחזינן דחייבי' רחמנא על טומאת הגוף מוכרח ממילא דלא בעינן שיהי' נאכל

לטהורים דאל"כ הא לא משכחת לה חיובא דטמא שאכל את הקודש כלל דרבנן ס"ל דאין לנו לאוקים הפסוק רק בתחב לו חבריו וא"כ מוכרח דקרא דאשר לה' אתי' להך דרשה דמסכת כריתות דבקדשים איסור חל על איסור וא"כ גם בנטמא בשר ואח"כ נטמא הגוף חייב, וריה"ג ס"ל דאשר לה' בא לגלויי דלא בעי' נאכל לטהורים דבלא"ה הי' ס"ד דלא חייבה רחמנא על טומאת הגוף רק בתחב לו חבריו בבית הבליעה, ומש"ה אין אחע"א גם במוקדשין:

ישוב על הירושלמי סוף כתובות

אח"ע סי' ע"ה אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוציא ויתן כתובה, ובירושלמי איתא דאם הוא רוצה לעלות לא"י והיא אינה רוצית כופין אותה היא רוצית והוא אינו רוצה אין כופין אותו, וזהו דלא כש"ס דידן, והרא"ש כתב לתרץ בשם הר"ם דש"ס דידן איירי בזמן הבית מש"ה גם היא יכולה לכופו אותו והירושלמי איירי בזמן הזה, והטור הקשה על זה דא"כ גם הוא לא יהי' יכול לכופו אותה, ובאמת אינו מוכן החילוק דאמאי בזמן הבית שניהם יכולים לכופו זא"ז ובזה"ז אינה יכולה לכופו וממ"נ אם בזה"ז ליכא מצוה לעלות לא יכופו גם אותה ואי איכא גם בזה"ז מצוה תיכופו גם אותו, והנה זה הי' נראה לתרץ דהרמב"ן בהשגותיו על הרמב"ם במנין המצות הוסיף על מניינו של הרמב"ם מצות ישיבת ארץ ישראל דס"ל דהוא מצוה בפני עצמו דכתיב וירישתם אותה וישבתם בה וכתב דמדחזינן בסוף מס' כתובות שהפליגו חכמים בשבת דירת א"י מוכח דהוא מצוה הנוהגת לדורות ולא על זמן הכיבוש לחודא, ולהרמב"ם דלא מנה אותה בכלל המצות מוכרח דס"ל דפסוק זה של וירישתם אותה וישבתם בה קאי רק על אותו זמן של הכיבוש ולא אח"כ ומה דהפליגו חכמים בשבחה כבר כתב בספר מגילת אסתר דהוא משום דיש הרבה מצות התלויים בארץ ואינם יכולים להתקיים רק בישיבתה ולא שהיא בעצמה מצוה הנוהגת לדורות, והנה התוס' כתבו בסוף מס' כתובות בשם רבינו חיים כהן דס"ל שבה"ז אין מצוה לעלות לא"י דיש כמה מצות שקשה לקיימם כעת משום כובד הגלות, וא"כ הרי נוכל לומר בדעת הר"ם שהביא הרא"ש דס"ל הני שני סברות דישבת א"י הוא מצוה מצד עצמה

וכהרמב"ן ומודה גם לסברת הרמב"ם דגם בלא"ה איכא מעלה בשיבתה משום קיום המצות התלויים בה, וס"ל ג"כ כסברתו של הר"ח דבזה"ז הרי קשה להזהר בהם ושוב ליכא סברתו של הרמב"ם דהרי אדרבה נהפוך הוא דעתה בעו"ה קשה לקיימם אבל להרמב"ן דהוא מצוה מצד עצמה מדאורייתא ס"ל להר"ם דמזה לא שייך למפטרי משום סברתו של ר"ח כיון דמחויב מצד עצמה מוכרח לישב בה ולטרוח בקיום מצוותי' עד ישקיף וירחם, והנה בהך מ"ע וירישתם אותה וישבתם בה הרי י"ל דנשים פטורות ממנה דהרי נשים לא נטלו

חלק בארץ וכמש"כ רש"י במסכת ברכות (דף כ' ע"ב) דמש"ה איבעי לן גבי בהמ"ז אי נשים חייבות בו מד"ת, ומש"ה בזמן הבית דגם מלבד המצוה איכא המעלה של קיום המצות וזה שייך גם בנשים מש"ה גם היא יכולה לכופף אותו, אבל בזה"ז דליכא רק משום עיקר המצוה מש"ה הוא יכול לכופף דהוא מצווה בה אבל היא אינה יכולה לכופפו דהיא לא מפקדה, והוא תי' נכון בדעת הר"ם, אבל מה דחולק שם הירושלמי על ש"ס דידן גם בדין לעלות מא"י לירושלים ומחלק בין אותו לאותה צ"ע:

שגם "הקבור בה כאילו קבור תחת המזבח" אע"ג דמת חפשי מן המצוות ולא המתים יהללו קה.

(ב) מ"ש דהבבלי והירושלמי פליגי, לענ"ד אין זה כ"כ מדוקדק דהא אין זה גמרא אלא ברייתא [תוספתא כתובות פ"ב הי"ב], ולהלכה קיי"ל ודאי כהשו"ע יו"ד בסוף סי' רס"ז [סעיף פ"ד] שפסק כהרמב"ם [פ"ח מעבדים הל"ט] דגם בזה"ז יכול עבד כנעני לכוף את רבו להעלותו לא"י (אפי' אם אין רבו עולה ודלא כהר"ן) וקל וחומר לאשה.

(ג) מ"ש בדעת רש"י [בכתובות ק"י ע"ב ד"ה לאתווי, ועיי"ש שלמד דמאי דתני דהעבד כופה את רבו היינו ע"ע] דלפיכך אין עבד כנעני כופה את רבו להעלותו לא"י משום דליכא חיוב על הדר בחו"ל כמו בסוכה וציצית, צ"ע דא"כ למה תנן דאשה כן יכולה לכוף את הבעל. ומ"ש כת"ר דהוא כעין טענת חוטרא לידא ומרא לקבורה, צ"ע הן אמנם דמסתבר הכי שהרי הכפיה להעלות מא"י לירושלם ודאי הוי רק משום תוספת קדושה, אבל א"כ צ"ע דכמו כן תוכל האשה לכוף את הבעל להעבירה מעיר שרובה עכו"ם לעיר שרובה ישראל, ואולי התחשבו חכמים ברצונה משום דאיכא נמי ישוב א"י וירושלם אבל עיקר הטעם הוא באמת כמו"ש כת"ר משום טענת חוטרא לידא.

(ד) כן נ"ל להעיר במ"ש דהמצוה היא משום וירשתם דהיינו כבוש ואין דרכה של אשה לכבוש, צ"ע דלפי"ז יחיד העולה לא"י אפי' קונה בה קרקע צריך להחשב ככבוש יחיד דקיי"ל לאו שמה כבוש, וגם לפי"ז ליכא מצוה לדור במקום שבלא"ה כבר יש שם ישוב צפוף של ישראל.

(ה) מה שהעיר מדברי רש"י בשמואל א' (כ"ו י"ט) [היוצא מא"י לחו"ל "בזמן הבית" כאילו עובד ע"ג, וברש"י כתובות קי"ב ליתא "בזמן הבית"], חושבני שההוספה היא מאימת הצנזורה.

בל זה כתבתי בהחפזי למלאות רצוני, אגב הנני רושם את אשר הקשיתי מכבר הימים על המובא בארצות החיים של הגר"ח פלאגי בשער ד' אות י"א בשם כמה ספרים, דמ"ש וחד מינייהו כתרי מינן וגמרי לה מקראי דולציון יאמר איש ואיש וגו', היינו דמ"ש חרב אל הבדים על הלומדין בד כבד דעל יושבי א"י לא נאמר דבר זה, ולדידי תמוה טובא והרי אחד מד' הדברים שלמד דוד מאחיתופל הוא שמצאו שהיה יושב ועוסק בתורה יחידי ואמר לו והלא נאמר חרב אל הבדים.

ממקום אחר יחד עם חצי זית זה של השיריים שלא ילקה ויהא מותר מה"ת באכילה לריש לקיש. ורק לענין אין איסור חל על איסור לא אמרינן שתחול נבילה על טמא מפני זה שהתחייב על חצי זית נבילה כשיצטרף אליו עוד חצי זית מנבלת בהמה טמאה, אבל כל זה לא שייך כאן שאינו בא לאסור אלא להתיר דשפיר מהני.

י

מצות ישוב א"י בזה"ז ודין כפיה לעליה באשה ובעבד כנעני

תשכ"ח

(א) כתב כת"ר דלדעת הגר"א [אהע"ז סי' ע"ה סקי"ז] עיקר מצות ישוב א"י הוא כדי לקיים המצוות התלויות בה" וכתב נמי "וכן נראה מדברי התוס' כתובות ק"י ע"ב לפי סברת ר"ח כהן", ולענ"ד אינו כן ואדרבה מדברי ר"ח כהן מוכח שגם בזה"ז שפיר נוהגת מצוה רבה זו של ישוב א"י, אלא שהוא סובר דכיון שאין יכולין להזהר בזה"ז בקיום המצוות התלויות בה לכן חלילה לבוא לא"י ולעבור על חוקי ד' ותורותיו ולקיים את המצוה ע"י עבירות, ומ"מ בזמננו דאפשר שפיר לשמור ולקיים שפיר חייבין לעלות גם לר"ח כהן, וה"ז דומה למ"ש שם בתחלת הדברים דלא נוהג בזה"ז משום סכנת דרכים שהפטור הוא מטעם אחר אבל לא מפני שבעיקר המצוה יש חילוק בין זה"ז לזה"ב, או כמ"ש התשב"ץ ועוד דפטורין בזה"ז מלעלות לא"י משום עניות שמעבירין על דעתו וע"ד קונו [גם הב"ח מיישב דברי הר"מ דהוי נמי משום פרנסה דרמיה רק אבעל ולכן הוא כופה אותה והיא אינה כופה אותו עיי"ש].

ואף גם בדעת הגר"א ז"ל נראה דשפיר סובר שדין ישוב א"י ודאי נוהג גם בזה"ז, אלא שלענין זה שיוכל האחר לכוף ולהכריח את השני לעלות לא"י סובר הירושלמי דהטעם הוא גם משום קיום המצוות התלויות בה אבל מטעם מצות ישוב א"י גרידא א"א לכוף ולהכריח, כמו שאין ב"ד כופין כל אדם לעלות לא"י משום חובת קיום מצות ישוב א"י.

ומ"ש מס' מור וקציעה סי' ש"ז, אתמה מאד וכי ישובו של עשו בא"י שאינו כלל מן הישוב וגם מטמא את הארץ בשיבתו בה, נקרא ישוב, וע"כ דשאני התם דסו"ס יש ענין של "זכותא" דא"י, שהיה נמצא כל אותן השנים במקום קדוש, אבל אין זה שייך כלל לקיום מצות ישוב א"י. וגם למה צריך להביא ממרתק לחמו ותפ"ל

בסערה עכ"ל. וחזיון כזה שאף צימי האמוראים הי
לפעמים טעות בהלכה שאמרו בשם רבם ימן שהי
ע"י שינוי טעמו וע"כ שפט המכריע ז"ל שכן הי
גם כאלן שיען שזה אמת שר"ח אמר אותה בהלכה
שאלן נוכח דין זה עכשיו והתלמוד טעה בטעמו של
ההלכה ומה נלמד הטעות. ואין הכוונה שצמח שראש
החשובה כבג"מ ראש סתירה לדבר אלא שמחמת אותה
החשובה נתיישב לו צמח לתלות הטעות. ולכלן אכתוב
עוד בלופן אחר, אבל תחלה ראיתי ליישב דברי
הר"ח מהחמ"ר רבנא שהקשו עליו המכריע והשלכ"ק.
וכנה לפנינו שהרבה פוסקים עד אין שיפור מביאים
את דבריו ולא הקשו עליו מאומה וברכה גם מהחולקים
עליו שכתבו בטעם צעזעז שרבים לא סבירא לכו
כוותי' אבל לא כתבו שום קושי' עליו.

פח

והנה נראה מלשון המכריע והשלכ"ק שלא הי
דבר קשה צומח לקיים מצות התלויות בארץ.
אמנם מלשון המכריע שכתב ואין נקטין דלא כר"ח
בכך מילתא ורמין אנפשי' למיתי לא"י לאצטעורי כה
טפי ולפוס' נערה אגרא. בלשון זה מבואר שגם הוא
ז"ל ראה בדורו שלא צוקל הוא לעמוד בדבר אלא
בנערה טפי. ואולי לאו כל הזמנים שווין. ועכ"פ אם
הר"ח ראה בדורו שהוא ענין כזה בנערה טפי וודאי
שיש בזה נסיונות ואין זה תימה כ"כ אם דעת הר"ח
הוא שלא לביא עצמו לידי נסיון כמו שאנו מחפלין
בכל יום ואל תביאנו לידי נסיון.

אבל יותר אפשר לומר בכוונתו בעמוקה כי דברי
הראשונים כוללים הרבה ענינים במלות קלות.
וכנה ז"ל: וכי' אומר ר"ח דעכשיו אינו מצוה לדור
בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין
דאין אנו יכולין לומר בהם ולעמוד עליהם. ולכאורה
אינו מובן דכיון דהתחיל לומר דיש כמה מצות התלויות
בארץ למה באריך עוד לומר וכמה עונשין, הכי לא
ידעין שאם עוברין על המצות יש עונשין, ואם לומר
שהעונשין שעל מצות התלויות בארץ חמורין יותר מבשר
עבירות זה אינו שהרי יש בין שאר עבירות שאינם
תלויות בארץ שחמורין יותר כמו ע"ז ושבת וכו"כ

ולחב"ן דעת המכריע מה ראה על ככה לשבש
את הספרים והרבה פעמים מלינו בחוס'
שנדחקו מאוד ליישב הגירסות בשביל שקשה לשבש
הספרים ומכש"כ אחר שטענו כמה דורות של גדולים
וקדושים אשר רוכ"ק הופיע צבית מדרשם ולמדו
בהם ולא העילו שום ספק בדברי החוס' האלו וממה
שמלא עוד כבג"מ תשובה אחרת מר"ח שכתב בטעם
משום סכנה לכאורה אין שום רא"י כאשר הבאתי
מכמה גדולים וקדושים שהביאו שני בטעמים מר"ח
צלי שום הרגש שיהי' בהם איזה סתירה כאשר באמת
לכאורה בסערה צרורה שאין בה שום סתירה, ואריך
להבין גם סברתו של המכריע ז"ל מה הביאו לידי
כך. ולכאורה חשבתי שיעקר טעמו של המכריע
הוא בשביל שראה את דברי הר"ח בהם לדברי תימה
כאשר הרבה לחמור עליו באין אפשר לבטל המורה
החשובה בשביל שקשה לעמוד במצות התלויות בארץ
דכלא מי שרואה לקיים מצות התלויות בארץ מי ימחה
צידו, ובשלי כחוצות הוסיף עוד לומר שגם בשנת
שביעית אפשר ליקח מתבואת הבאב מחו"ל דשכיחא
ועוד ענות כתב שם. ובאמת גם השלכ"ק כתב על
דברי הר"ח האלו שאינו מובן מה אמר דכלא אין
מדברים מפושעים אשר יכשלו בהם כי פושעים בלא"ה
אסורים להיות בא"י ואין המדובר אלא מאגשים נשירים
ולדיקים ילכו בהם ומה זה ועל מה זה חיות יכולים
לקיים מצות התלויות בארץ כמבואר כ"ז בשלכ"ק
וע"כ המכריע ז"ל בשביל שראה בדברי הר"ח האלו
דברים מחמיכים לזה נטה לבו להכילו מחמיכת האלה.

אבל כ"ז לא מלאו לבו לחשוב שהוא טול מחויף
וכתב אי' בשמו דברים שלא היו ולא נבראו
ושב כענינו בדברי החוס' דבר צדוי לגמרי שזה
אי"א, אבל כאשר ראה שאמר ר"ח אותה בהלכה
מטעם אחר בשביל סכנה, ומבואר ברש"ז מ"ס
צ"ב ד' ק"ל ע"כ גבי הא דאמרו אין למדין הלכה
מפי מעשה אם יראה רבו עושב מעשה אל יקבע
הלכה בכך דשמא טעה בטעם של פסק דין של אותו
המעשה והרבה עושים בדבר כלמוד כדאמר' וכה
דפליגי לאו צפי' איתמר אלא מכללא איתמר ועשה

ועשה ימן שרואה להכשילו כמו כן צוחר יותר בא"י וצירושלים שכליו שם חזק יותר ובמכשול יותר גדול ובוודאי מי שמתגבר שם על ילדו וחבר מכל חמא ומלעפר עוצה להתגבר על ילדו לפוס לערף אגרא ושכרו יותר גדול. אמנם צע"כ סתם בני אדם אף כמחזקים בכשרות עלולים לחטוא כמו שאומרים צוידוים חטו מלאי עון, ואמרו חז"ל צ"ב ד' קס"ב ע"א רוב בגזל ומיעוט צעירות וכלל צאצא לשכיר וכחצ הרמז"ס צ"ב כ"ב מה' איסורי ביאה בלי י"ט אין אתה מוצא קבל בכל זמן חמץ שאין צדן פרוץ צעירות, ולכן אמרו חז"ל נוח לו לאדם שלא נברא משנברא כמ"ס המכרש"א שבעצירות מרובין וקרוב להפסד יותר מלשכר זולת צלדיקים שטוב להם ועוד לעולם כמ"ס בחוס'. ועכ"פ אין קושיא על בר"ח צמ"ס שקשה לחבר.

פמ

וביחודי חן לדינא למ"ד שאין מ"ע דאורייתא לדור בא"י אלא שבא"י יש מלות החלויות צאצא וגם חיובי שאר מלות המה שמה יותר אם יש מלה או חיוב להביא עצמו לידי חיוב המלות כמו שאמרו בגמ' מנחות ד' מ"א ענשין אעשה דבעידן ריחחא ענשין על שלא הביא עצמו לידי חיוב אף שעדיין לא בא לידי חיוב כלל, ובשני מקומות מוזכר בחוס' שיש עונש ע"ז במנחות ד' מ"א ע"א ד"ה ענשיהי שאמרו כי האי לקוח טלית המחייב אם אין לו וכן נחצו בפסחים ד' קי"ג ע"ב שחשד שם צין כמודין לשמים מי שאין לו ליטת צבדו וכחצו שם בחוס' ד"ה ואין אחד חי' דמיירי אף צאצא לו טלית שיש לו לחזור ולהביא עצמו לידי חיוב כדאשכחן צמשה שבי' חאצ ליכנס לארץ כדי לקיים המלות שבה. אמנם החוס' בערכין ד' ב' ע"ב ד"ה הכל שם קחצו דמה שאמרו דבעידן ריחחא ענשין אעשה אין זה אלא דווקא צימיהם דכל הטליתות היו צח ארבע כנפות איכא עונש לאותו שמשנה אותו להטער אבל צב"ז שרוב הטליתות פטורין אין עונש למי שאינו קונה ארבע כנפות. חס סחירה צדצרי בחוס'. ובמס' שבת ד' ל"ב צחו"י ד"ה צעון עשה פשר שעונש ליכא אם אין לו טלית אלא כשמשנה טליתו

ובדומה. והלמה צלדיקים מחייראין יותר מן בעצירות מלמן ממה שמחיראין מכעונש. ואמרו ז"ל בוי זכיר צמלוח קלח כצחעורה שאין אחס יודע מחן שכן ומח לו להזכיר בעונשין.

וגר"א להפנ"ד שלא על מלות החלויות צאצא צלצד סוצצין דצריז אלא גם על כל החורה טולה אף על אוחן המלות והאיסורין שמוזין צבס גם צחו"ל מכל מקום בא"י בעונשין חמורין יותר כמ"ס הרמז"ן דלא נענשו סדום ככה אלא צצציל שכויו בא"י, גם הכותים כשכויו צארס לא נענשו אלא כשצחו לא"י ועשו כמעצבים נענשו כ"ב, ולכן הזכיר הקצ"ה את ישראל מרס צואה לארץ צלשון כמכפכת סדום שזכו לאות לבני ישראל לחבר צא"י עפי', והאריך צה הרמז"ן כנודע. וע"כ אמר צה בר"ח שני עניינים שקשה יותר בא"י, האחד צצציל מלות החלויות צאצא והוסף עוד לומר וכמה עונשין שצב כלל כל החו"כ שכל הכל יש כמה עונשין יותר בא"י מצחו"ל וכחצ צחו"ח צ"ק ד' פ"ז על אמרם גדול המלוח ועשה לפי שכיחב"ר מחגרה עפי' צמלוח כדי להכשילו לכך שכרו יותר גדול וא"כ בא"י ששם עיקר הצויו כמ"ס הרמז"ן ובמכשול יותר גדול אם אינו מקיים מחגרה בילב"ר עפי'.

ובזה כצמחי מ"ס הרמ"ע מפאנו צספרו עשרה מחמרות מאמר חק"ד חלק צ' פ' ז' ח"ל יוצן לפי הדרך הראשון פשט אחתי נכון וצורר צפסוק יגער ה' צך צוחר צירושלים אשר כי ראוי ומחויב שיחמה בשמן מנערה ראשונה צכלל ומנערה אחרונה צפרס על היות השמן צוחר להחגבר כנגד הפט צירושלים פיר הצדק קרי' נאמנה. ופי' צזה המפרס יד יכודס דכתיב צפסוק ויאמר ה' אל השמן יגער ה' צך השמן ויגער ה' צך צוחר צירושלים שלפי דצרי המפו' מלת צוחר מחובר עס ה' כאילו כתיב יגער ה' צוחר צירושלים צך וכוא דוחק שחלבד שחמקרה מסורס יקשה ג"כ מה עסם לאחר צוחר צירושלים לכאן, וע"כ נראה להצד לחצרו כפשוטו, וכטוה יגער ה' צך השמן על היותו צוחר צירושלים יעיי"ש. וחזין צה ששמן הוא צוחר צירושלים. ולפי כנ"ל מוצן שכמו צוחר יותר להחגרות צמליוס

